

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

TAIDE VUOREKSESSA

Toimintamalli 2008 - 2013

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Tekniikan ala
Ympäristötekniikan koulutusohjelma
Miljösuunnittelun suuntautumisvaihto-
toehto
Opinnäytetyö AMK
Kevät 2013
Kirsti Toivonen

Lahden ammattikorkeakoulu
Ympäristötekniikan koulutusohjelma

TOIVONEN, KIRSTI:

Taide Vuoreksessa
Toimintamalli 2008 - 2013

Miljöösuunnittelun opinnäytetyö, 52 sivua

Kevät 2013

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyössä on tarkasteltu rakentamiseen integroidun taiteen toteuttamisen toimintamallia Tampereen Vuoreksessa rakentamisen alkuvuosina 2008 - 2013. Vuoreksen suunnittelussa ja erityisesti kumppanuuskaavoitusmenettelyssä on kehitetty taiteen ja arkkitehtuurin yhdistämistä. Opinnäytetyön tarkoituksena on ollut kuvata nykyinen toimintatapa, määrittellä kehityskohteet ja niiden toteutusjärjestys.

Kirjallisuusselvityksessä on kerätty tietoja muista rakentamiseen integroidun taiteen toteutusmalleista Suomessa Vuoreksen taiteen toimintamallin kehittämistavoitteiden taustaksi. Virkatyönä on käyty keskusteluja taidemuseon ja taidekoordinaattoreiden kanssa Vuoreksen taiteen toteutustavoista sekä toteutuneiden ja vireillä olevien rakennushankkeiden taideteoksista.

Selvitysosassa on kuvattu Vuoreksen toimintamallin alkuvaiheet ja nykyinen toimintatapa. Nykyisestä toimintamallista on tunnistettu taideteosten toteuttamisen ja rakennushankkeen vaiheet ja niiden liittyminen toisiinsa sekä eri toimijoiden roolit. Osana opinnäytetyötä on koottu toteutettujen teosten teos- ja sijaintitiedot.

Työn tuloksena on tunnistettu toimintamallin kehitystarpeet. Ensivaiheen kehityskohteiksi nousi taideohjelman ja prosessikuvauksen päivitys. Seuraavana on vuorossa taidemäärärahan määrittely, taidekoordinaattorin tehtävien tarkempi määrittely, tiedotusvastuiden määrittäminen ja sopimus pohjien tekeminen. Asukasluvun kasvaessa alueen asukkaiden ottaminen mukaan yhteistyöhön on myös tärkeää.

Avainsanat: julkinen taide, paikkasidonnainen taide, prosenttiperiaate, prosentti-taide, taide, ympäristötaide

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Environmental Technology

TOIVONEN, KIRSTI:

Art in Vuores
Operations model 2008 - 2013

Bachelor's Thesis in Environmental Planning, 52 pages

Spring 2013

ABSTRACT

This thesis deals with the process of integrating art in the building process in Vuores, a new residential area in Tampere. The operations model was examined in the first years of construction, 2008 - 2013. Integrating art and architecture have been developed in urban planning and especially in the Public Private Partnership processes in Vuores. The aim of the thesis was to describe the present process, to define the future targets for development and to find the priorities for next steps.

For the reference, some operations models of integrating art in construction in Finland were gathered from the literature. Execution of the art programme in Vuores as well as future needs was widely discussed with the art museum in Tampere, an art consultant and officials in the Vuores project.

The initial stages of the art project and the present operations model are described in the thesis. The execution phases of the works of arts and connections to the building process were observed as well as the roles of the executors. As one part of the thesis the present works of art in Vuores were documented.

As a result, the needs for development of the operations model in Vuores were observed. To start with, it is important to update the art programme and the description of the process in Vuores. Next steps are to define the financing for art projects, a closer definition of an art consultant's commissions, to define responsibilities in communications and to make templates for contract documents. It is also necessary to collaborate with the inhabitants as the population in Vuores grows.

Key words: art, environmental art, percent for art, percent for art scheme, public art, site specific art

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VUORES	2
2.1	Uusi asuinalue	2
2.2	Erytysteemat	5
2.3	Vuores-hanke	7
2.4	Projektisuunnitelma	8
2.5	Kumppanuuskaavoitus	8
2.6	Laatutaso-ohjeet ja laaturyhmä	9
3	KÄSITTEITÄ	12
3.1	Prosenttiperiaate	12
3.2	Julkinen - yksityinen	13
3.3	Ympäristötaide	14
4	TAIDE RAKENNETUSSA YMPÄRISTÖSSÄ SUOMESSA	15
4.1	Helsingin Arabianranta	15
4.2	Joensuun Penttilänranta	17
4.3	Kuopion Saaristokaupunki	18
4.4	Kankaanpään taidekehä ja taidepolku	19
4.5	Osuuskunta Suomen asuntomessut	20
5	VUOREKSEN TAIDEOHJELMAN MUOTOUTUMINEN	22
5.1	Alkuaskeleet	22
5.2	Ensimmäinen taideohjelma	22
5.3	Taideohjelmasta hankesuunnitelmaan	24
5.4	Taidekoordinaattoritoiminnan alku	25
6	NYKYINEN TOIMINTAMALLI	27
6.1	Rakennushankkeen käynnistyminen	27
6.2	Taidekoordinaattori	27
6.1	Laaturyhmäkäsittely ja rakennuslupa	28
6.2	Taidemuseon rooli	29
6.3	Taiteilijapankki	29

7	VALMIIT JA RAKENTEILLA OLEVAT TEOKSET VUOREKSESSA	30
7.1	Väliaika (<i>kartalla nro 1, kuva 1</i>)	31
7.2	Shoppailijat (<i>kartalla nro 2, kuva 2</i>)	32
7.3	Variksen peli (<i>kartalla nro 3, kuva 3</i>)	33
7.4	Olipa kerran... (<i>kartalla nro 4, kuva 4</i>)	34
7.5	Kotimetsä (<i>kartalla nro 5, kuva 5</i>)	34
7.6	Suojelusenkeli (<i>kartalla nro 6, kuva 6</i>)	35
7.7	Kuusen silmu (<i>kartalla nro 7, kuva 7</i>)	36
7.8	Veistosmuuri (<i>kartalla nro 8, kuva 8</i>)	37
7.9	Valokuvia ja muistikuvia Vuoreksen metsistä 2007 - 2012 (<i>kartalla nro 9, kuvat 9 ja 10</i>)	38
7.10	Sirius, Vega ja Iris (<i>kartalla nro 10, kuva 11</i>)	39
7.11	Tässä olet (<i>kartalla nro 11, kuva 12</i>)	40
8	TOIMINTAMALLIN KEHITYSAJATUKSET	42
8.1	Prosessikuvaus ja taideohjelman päivitys	42
8.2	Taidemääräraha	43
8.3	Teosten elinkaari ja huolto	45
8.4	Taidekoordinaattorin tehtävät	45
8.5	Tiedotus	46
8.6	Sopimusohjat	47
8.7	Asukasyhteistyö	47
9	YHTEENVETO	48
	LÄHTEET	50

1 JOHDANTO

Tampereen eteläosassa, osin Lempäälän kunnan puolella on parhaillaan rakentamassa Vuores, yksi Suomen merkittävimmistä alurakennushankkeista. Kun alueen suunnittelu käynnistyi osayleiskaavan pohjaksi tehdyillä selvityksillä vuonna 1997, alue oli suurimmaksi osaksi maa- ja metsätalousaluetta. Vuoreksen osayleiskaava sai lainvoiman vuonna 2006 ja se laadittiin Tampereen ja Lempäälän yhteisenä yleiskaavana. Kun alue on kokonaan rakentunut joskus vuoden 2020 jälkeen, alueen asukasmäärän ennustetaan olevan 14 500 asukasta. Vuorekseen sijoittuu myös muutamia tuhansia työpaikkoja.

Vuores-hankkeen suunnittelusta ja toteutuksesta vastaa konsernihallinnon kaupunkikehitysryhmän vastuualueelle kuuluva erillinen hankeorganisaatio. Vuores-hanke on määritelty ns. strategiseksi projektiksi, jolla on oma organisaatio ja erilliset määrärahat.

Kaikessa alueen suunnittelussa ja toteutuksessa korostuvat korkeatasoinen arkkitehtuuri, ekologisuus, energia- ja ekotehokkuus, toimivat ja turvalliset kevyen liikenteen yhteydet ja aluetta kaikkialla ympäröivä luonto. Vuores-hankkeessa on kehitetty monia uusia toimintatapoja. Rakentamisen laadun varmistamiseksi Vuoreksessa kaikkea suunnittelua ja toteutusta ohjaamaan on hyväksytty erillinen Vuoreksen laatutaso-ohje. Laatutaso-ohjeen toteutumisen rakennushankkeissa ja yleisillä alueilla varmistaa laaturyhmämenettely. Joissain kohteissa on toteutettu kumppanuuskaavoitusmenettelyä, jossa kortteleita suunnitellaan yhdessä tulevien toimijoiden kanssa jo asemakaavoitusvaiheessa.

Rakentamiseen integroitu taide on nousemassa yhdeksi alueen tärkeäksi teemaksi. Vaikka Vuoreksen toteutus on vasta lähtenyt kunnolla käyntiin, taide näkyy jo ympäristössä. Vuorekseen on perustettu taiteilijapankki ja taiteen toteutuksen taiteellisina asiantuntijoina ja konsultteina on käytetty puitesopimus pohjaisesti valittuja taidekoordinaattoreita. Rakennushankkeiden taidemäärärahalle on Vuoreksessa pitänyt etsiä omat määrittelynsä, koska puhdasta prosenttiperiaatteen noudattamista siellä ei ole edellytetty.

2 VUORES

2.1 Uusi asuinalue

Vuores on uusi asuinalue Tampereen eteläisessä osassa, Helsinki-Tampere moottoritien ja Hervannan välisellä alueella. Suurin osa Vuoresta sijaitsee Tampereen puolella ja osa Lempäälän puolella (kuvio 1). Vuoreksen osayleiskaavoitettu pinta-ala on 1260 hehtaaria. Osayleiskaava-alueesta 850 ha on Tampereen puolella ja 410 ha Lempäälän puolella (Tampereen kaupunki 2003). Vuoreskeskuksesta on matkaa Tampereen keskusta noin 7 km. Vuores, ”pikkukaupunki luonnon kainalossa”, on tällä hetkellä yksi merkittävimmistä aluerakentamishankkeista Suomessa.

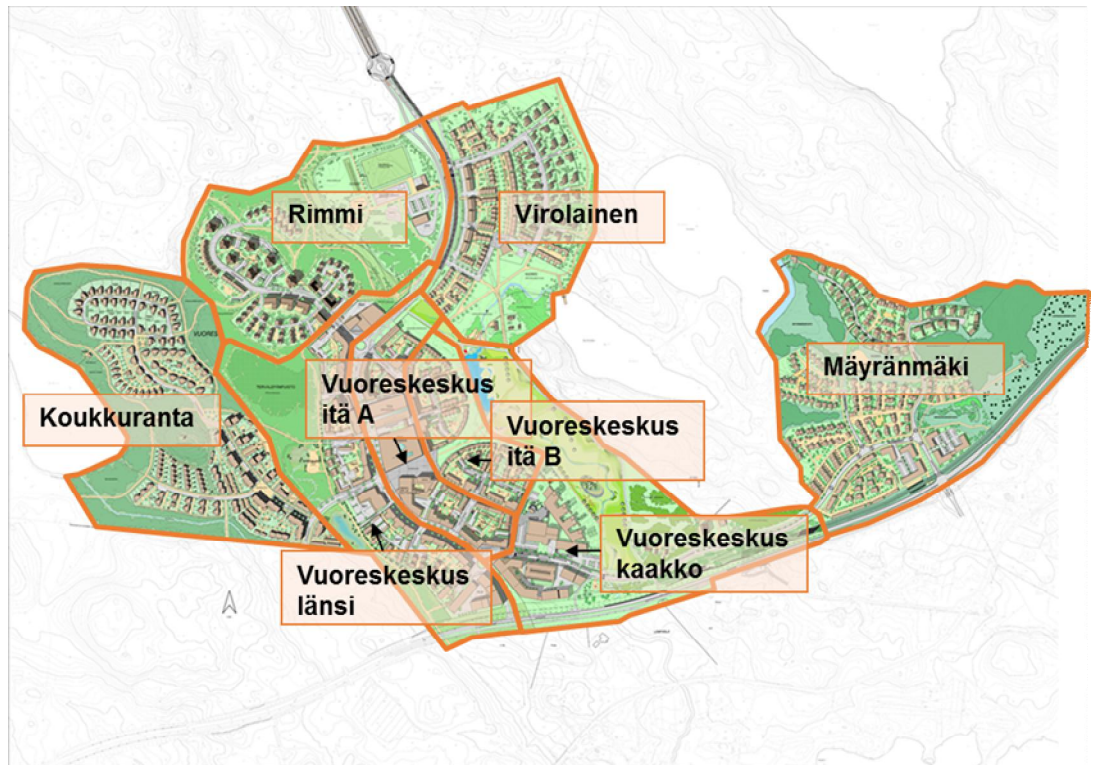

KUVIO 1. Vuoreksen sijainti kaupunkirakenteessa. (Kartta: Tampereen kaupunki, Vuores-hanke 2013.)

Kun aluekokonaisuus on kokonaan rakentunut joskus vuoden 2020 paikkeilla, ennustetaan Vuorekseen asukasmäärän olevan noin 14 500 asukasta. Asukkaista noin 11 500 sijoittuu Tampereen puolelle ja noin 3 000 Lempäälän puolelle. Vuoreksen merkitys koko Tampereen kaupunkiseudun väestönkasvuun vastaamisessa on suuri. Tampereen kaupunkiseudun (Tampere, Kangasala, Lempäälä, Orivesi, Nokia, Pirkkala ja Ylöjärvi) väestönkasvun on vuonna 2010 rakennusuunnitelman pohjaksi laaditun ennusteen mukaan arvioitu olevan yhteensä 90 000 asukasta vuoteen 2030 mennessä. Tästä väestömäärästä noin puolet sijoittuu Tampereelle. Tampereen keskusta-alueen tiivistysrakentamisalueille voisi sijoittua noin 10 000 asukasta ja uusilta alueilta tulee löytyä asuntoja noin 35 000 asukkaalle. (Tampereen kaupunki, Vuores-hanke 2013c, 2.)

Vuoreksen osayleiskaavatyö käynnistettiin vuonna 2000 Tampereen ja Lempäälän kuntien yhteisellä päätöksellä. Osayleiskaava laaditiin kahden kunnan yhteisenä kaavana; yhtenä prosessina yhteisen toimielimen huolehtiessa kaavoitusprosessiin liittyvästä päätöksenteosta. Vuoreksen osayleiskaava oli tietävästi ensimmäisiä kahden kunnan yhteisellä päätöksentekoprosessilla laadittuja yleiskaavoja. Menettelyn mahdollisti silloin uusi maankäyttö- ja rakennuslaki, joka tuli voimaan vuonna 2000. Osayleiskaavatyötä oli valmisteltu jo vuosina 1997 - 1999 osayleiskaavaan liittyvien selvitysten tekemisellä.

Osayleiskaava hyväksyttiin vuonna 2003. Hallinto-oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden käsittelyjen jälkeen se sai lainvoiman vuonna 2006. Asemakaavoitus on edennyt sen jälkeen vaiheittain. Samana vuonna osayleiskaavan kanssa vahvistui ensimmäinen asemakaava, Mäyränmäen asemakaava. Sitten olivat vuorossa Vuoreskeskus länsi (2008), Vuoreskeskus kaakko ja Virolainen (2009), Vuoreskeskus itä A (2010), Rimmi ja Koukkuranta (2011) sekä Vuoreskeskus itä B (2012). (Tampereen kaupunki, Vuores-hanke 2013c, 8.)

KUVIO 2. Asemakaava-alueet kartalla. (Kartta: Tampereen kaupunki, Vuores-hanke 2013c.)

Tällä hetkellä Vuoreksessa on yhdeksän lainvoimasta asemakaavaa, kaikki Tampereen puolella rajaa (kuvio 2). Lempäälän kunta etenee hiukan hitaammin omien alueidensa suunnittelussa ja toteutuksessa, eikä siellä ole vielä yhtään voimassa olevaa asemakaavaa. Asemakaavoitus on sielläkin kuitenkin jo käynnistynyt.

Vuoreksen ensimmäiset asukkaat muuttivat Mäyränmäkeen 2010, Särkijärven ylittävä silta avattiin liikenteelle kesällä 2011 ja Vuoreskeskuksen ensimmäinen kerrostalo valmistui syksyllä 2011. Linja-autoliikenne Vuorekseen käynnistyi lokakuussa 2011, ja asuntomessut järjestettiin kesällä 2012 Virolaisen alueella. Tällä hetkellä Vuoreksessa asuu hiukan yli 700 asukasta, ja vuoden lopussa asukasmäärän arvioidaan olevan vähän yli 1000 (Tampereen kaupunki, Vuores-hanke 2013c, 14).

Vuoreksesta on haluttu kehittää pikkukaupunkimainen oma kokonaisuutensa, jossa palvelut löytyvät alueelta. Aluerakenne perustuu pohjois-eteläsuuntaisen Vuoreksen puistokadun varteen sijoittuvaan tehokkaaseen rakentamiseen. Puistokadun varren rakentaminen on kerrostalopainotteista. Kerrostalojen kivijalkaan on asemakaavassa edellytetty tietty määrä liiketiloja ja niihin voi sijoittua myös työtiloja. Näin on pyritty

mahdollistamaan monipuolisten palveluiden sijoittuminen alueelle. Vuoreksen puistokatu on joukkoliikenteen laatukäytävä. Tällä hetkellä joukkoliikenne hoidetaan linja-autolla, mutta kadun suunnittelussa on huomioitu raitiotien tilavaraus.

Vuoreskeskukseen, alueen ytimeen, sijoittuu liikekeskus, jonka ensimmäinen vaihe on jo rakentunut. Sinne on sijoittunut päivittäistavarakauppa (Sale), 40-paikkainen päiväkotikoti, seurakunnan tiloja ja kampaamo-kauneushoitola. Muualla Vuoreksen puistokadun varren liiketiloissa on mm. pizzeria, kukkakauppa, sisustustarvikeliike ja Vuores Palvelu Oy:n toimisto.

Vuoreskeskukseen tulee 1200 oppilaan koulukeskus 1-9 luokkien oppilaille. Koulukeskus toteutetaan vaiheittain ja ensimmäinen vaihe valmistuu syksyllä 2013. Koulukeskuksen tilat ovat alueen asukkaiden käytettävissä harrastustoimintaan koulutuntien ulkopuolella. Koulukeskuksen yhteyteen tulee myös 100-paikkainen päiväkotikoti ja terveydenhuollon palveluita. Asukasmäärän kasvaessa Vuorekseen tulee myöhemmin koulukeskuksen lisäksi 2-3 pienten lasten koulua.

2.2 Erityisteemat

Vuores – pikkukaupunki luonnon kainalossa kuvaa hyvin teemastoa, johon kaikki suunnittelu ja toteutus pohjautuu. Kaupunkimainen rakenne - tiivis ydin, jota laajat luontoalueet ympäröivät kaikkialla. Lähipalvelut löytyvät alueelta, ja kaikkialle johtaa sujuvat ja turvalliset kevyen liikenteen yhteydet. Toisaalta Tampereen keskustakaan ei ole kaukana ja sinne on hyvä joukkoliikenneyhteys.

Alueen kevyen liikenteen väylästä palvelee toisaalta arjen liikkumistarpeissa, mutta myös liikuntaharrastuksissa. Väylästä muodostaa reittejä alueen sisällä, ja sieltä on yhteydet myös esim. Lempäälän Birgitan polulle ja Hervannan suunnan ulkoilureitistöille. Vuoden 2012 asuntomessualueella vastapäätä, ns. Rimmin alueelle on suunnitella monipuolinen liikuntapuisto, johon toteutetaan pallokenttä, yleisurheilutoimintopaikka ja leikkipaikkoja. Liikuntapuiston tarkempi suunnittelu on parhaillaan käynnissä, ja ensimmäiset vaiheet toteutetaan vuonna 2014.

Keskuspuisto ja Vuoresaukio muodostavat yhdessä vuoreslaisten yhteisen olohuoneen aivan Vuoreksen ytimeen. Keskuspuistossa on mahdollisuus pallopeleihin ja leikkipaikkoja lapsille. Keskuspuisto on toisaalta monipuolinen tekninen kokonaisuus hule-

vesien hallinnan ja käsittelyn tarpeisiin, mutta toisaalta se on yhdessä Vuoresaukion kanssa ympäristötaideteos sinänsä. Kokonaisuuden on suunnitellut saksalainen maisemasuunnittelutoimisto, Atelier Dreiseittel.

Kaikessa Vuoreksen suunnittelussa on koko ajan mukana energia- ja ekotehokkuustavoitteet. Koukkurannan alueen asemakaavoitusvaiheessa kaavan pohjaksi tutkittiin erilaisia lämmitysvaihtoehtoja kaukolämpöverkon ulkopuolisille rivi- ja pientaloalueille. Myös asuntomessualueen suunnittelussa energiatehokkuus oli yhtenä tärkeänä teemana ja vuoden 2012 asuntomessuilla esiteltiin kaksi nollanergiataloa ja kymmenkunta passiivienergiatason taloa.

Vuorekseen on toteutettu tietoliikenneverkko, jonka nopeus molempiin suuntiin on 100 Mb. Tämä yhteys on saatavissa jokaiseen kotiin ja yritykseen Vuoreksessa. Tietoliikenneverkko mahdollistaa mm. etätöiden ja uudenlaisia palveluita alueen asukkaiden ja yritysten tarpeisiin. Tietoliikenneverkon rakennuttaa ja sitä hallinnoi Vuores Palvelu Oy. Alueen asunto- ja kiinteistöyhtiöt omistavat palveluyhtiön. Kaupunki on mukana rakentamisvaiheessa käynnistäjänä ja myöhemmin osakkaana kaupungin omistuksessa olevien kiinteistöjen kautta. Palveluyhtiön toimintaan kuuluu myös mm. asukasporttaalin luominen ja huoltopalveluiden ja isännöinnin kilpailutus. (Tampereen kaupunki. Vuores-hanke 2012b.)

Vuoreksen eri osa-alueiden suunnittelussa on korostettu erilaisia teemoja. Nyt suunnittelussa olevalle Isokuusen alueelle keskeiseksi teemaksi on nostettu puurakentaminen. Isokuusi on noin 4000 asukkaan alakeskus, jonne suunnitellaan puukerrostaloja, puisia liikerakennuksia ja puisia pientaloja. Energia- ja ekotehokkuuden teemojen edistämistä jatketaan myös Isokuusen alueella ja tavoitteena on hiilineutraali alue. Tarkastelussa on erityisesti rakennusten energiatehokkuus, energijärjestelmät, materiaalitehokkuus ja rakennusten elinkaariajattelu. (Tampereen kaupunki. Vuores-hanke 2013a.)

Taiteesta on muodostumassa yksi koko Vuoreksen erityisteemoista. Alueen rakentaminen on vasta oikeastaan kunnolla käynnistynyt, mutta taide näkyy jo kaikkialla Vuoreksessa. Rakennuksiin ja ympäristörakentamiseen integroidaan taidetta, ja siitä on muodostumassa merkittävä osa rakentumassa olevan Vuoreksen identiteettiä. Taidekonseptia ja toimintamalleja kehitetään koko ajan, mutta toteutuksessa on jo päästy hyvään alkuun.

2.3 Vuores-hanke

Tampereen puoleisten osien suunnittelusta ja toteutuksesta vastaa Vuores-hanke, joka on Tampereen kaupungin organisaatiossa määritelty ns. strategiseksi hankkeeksi. Strategisten hankkeiden tunnusmerkkeihin kuuluu, että ne edistävät kaupunkistrategian toteuttamista ja niillä on merkittäviä ja pitkäaikaisia vaikutuksia kaupungin palvelukykyyn, taloutueen tai rakenteeseen. Hankkeen toteuttaminen edellyttää laajaa yhteistointaa kaupungin eri yksiköiden välillä. Hankkeella on omat erilliset määrärahat ja oma organisaatio. Kaupunginvaltuusto hyväksyy strategiset hankkeet aina talousarvion yhteydessä, ja niitä seurataan strategiaraporteissa ja tilinpäätöksessä.

Strategiset hankkeet ovat konsernihallinnon kaupunkikehitysryhmän vastuualuetta. Tampereella kaupunkikehitysryhmä vastaa yleispiirteisestä maankäytön suunnittelusta sekä strategisesta elinkeinopolitiikasta, maapolitiikasta, asuntopolitiikasta, ympäristöpolitiikasta ja kestäväen kehityksen edistämisestä.

Vuores-hankkeen organisaatio on suhteellisen pieni. Projektijohtajan alaisuudessa on projektipäällikkö ja projekti-insinööri. Lisäksi hankeorganisaatioon kuuluu keskustahankkeen kanssa yhteisinä talous- ja hankintavastaava ja projektisihteeri.

Vuores-hanke vastaa mm. kaavoituksesta, yleisten alueiden suunnittelusta, infran toteutuksesta ja yhteistyöstä rakennusliikkeiden kanssa rakennushankkeiden käynnistyessä. Käytännön suunnittelutyöstä osan tekevät kaupungin omat kaavoittajat ja infran suunnittelijat, mutta osa teetetään konsulttitoimeksiantoina. Myös taiteen toteutuminen Vuoreksen rakennushankkeissa kuuluu hankeorganisaation vastuulle. Kaikki tämä tehdään kiinteässä yhteistyössä kaupunkiorganisaation muiden yksiköiden kanssa.

Vuoreksen osayleiskaava-alueen asemakaavoitus etenee vaiheittain sekä Tampereen että Lempäälän puolella. Asemakaavoitus ja toteutuksen ohjaus hoidetaan Lempäälän ja Tampereen kesken tiiviissä yhteistyössä, mutta hallinnollisesti itsenäisesti. Tärkeä tiedonvaihtokanava ja yhteistyöfoorumi on kuntien yhteinen Vuoreksen johtoryhmä, joka kokoontuu muutaman kerran vuodessa. Siinä on edustettuna johtavia virkamiehiä molemmista kunnista.

2.4 Projektisuunnitelma

Vuoreksen alurakennushanke on usean vuoden projekti. Väestöennusteet, palveluiden toteutusvuodet, infran rakentaminen ja tonttien luovutusajankohdat täsmentyvät koko ajan hankkeen edetessä. Hankekokonaisuutta tarkastellaan projektisuunnitelmassa, joka päivitetään vuosittain. Eri rakennushankkeiden toteutusaikataulujen täsmennyttä voidaan tarkentaa väestöennustetta ja sitä kautta päästään tarkastelemaan mm. palvelutarpeen kehittymistä. Projektisuunnitelmassa esitetään ennusteet asukasmäärän ja asuntojen määrän kehittymisestä. Siinä esitetään myös ennustelaskelmia siitä, miten eri asuntotyytit ja omistumismuodot jakautuvat sekä ennusteet tulevien vuosien investoinneista. Vuoreksen ympäristöohjelma ja taiteen toteutuksen ohjelmointi sisältyvät niin ikään projektisuunnitelmaan. Projektioorganisaatio tarkistaa ennusteet vuosittain ja projektisuunnitelman käsittelee kaupunginhallituksen suunnittelukokous. (Tampereen kaupunki, Vuores-hanke 2013c, 2.)

2.5 Kumppanuuskaavoitus

Vuoreksen kumppanuuskaavoitusmenettelylle kehitettiin toimintamalli Beyond Vuores (Built Environment on Demand) -hankkeessa vuosina 2004–2007. Hankkeeseen osallistuivat tuolloin Tampereen kaupunki, Lempäälän kunta, toistakymmentä rakennusteollisuuden yritystä sekä VTT ja Tampereen teknillisen yliopiston arkkitehtuurin osasto. (Tampereen kaupunki, Vuores-hanke 2012a.)

Kumppanuuskaavoitusmenettelyssä kaupunki aloittaa yhteistyön rakennuttajien ja rakennusliikkeiden kanssa jo asemakaavoitusvaiheessa. Kaavoitus ja rakennuttajien hankesuunnittelu etenevät rinnakkain kaupungin ja yritysten suunnittelijoiden yhteistyönä. Näin kaavasunnitteluun saadaan merkittävästi lisää asiantuntemusta ja esimerkiksi toteutukseen liittyviä suunnittelukysymyksiä voidaan huomioida jo kaavaratkaisuissa.

Kumppanuuskaavoitusmenettely alkaa kaavoitus- ja toteutuskumppaneiden valintamenettelyllä. Yleensä se on toteutettu ideasuunnittelukilpailulla, jonka tarkoituksena on löytää laadukkaaseen suunnitteluun ja toteutukseen pystyviä yritysryhmiä. Yritysryhmään kuuluu yleensä vähintään arkkitehtitoimisto ja rakennusliike/rakennuttaja. Yritysryhmät laativat ideasuunnitelmansa, ja asiantuntija-arvioinnin perusteella ne

asetetaan paremmuusjärjestykseen. Ideasuunnitelmien arvioinnissa menestyneillä on paremmat edellytykset päästä toteuttamaan haluamiaan kortteleita.

Prosessi jatkuu hankesuunnittelun ja asemakaavoituksen yhteistyönä. Tähän vaiheeseen voidaan jo kytkeä myös taideteeman kehittäminen. Kun asemakaava on saanut lainvoiman, varsinainen rakennussuunnittelu ja toteutus perustuvat kumppanuuskaavoitusvaiheessa laadittuihin tontinkäyttösuunnitelmiin, jotka on useimmissa tapauksissa liitetty myös osaksi hyväksytyjä kaava-asiakirjoja.

2.6 Laatutaso-ohjeet ja laaturyhmä

Vuoreksen suunnittelua ja rakentamista ohjaamaan on vuonna 2008 vahvistettu laatutaso-ohjeet. Ohjeet on laadittu kaupunkikuva-arkkitehdin johdolla työryhmässä, jossa oli edustajat asemakaavoituksesta, katu- ja vihersuunnittelusta sekä Lempäälän kunnasta.

Suunnittelun ja toteutuksen yleiseksi tavoitteeksi on laatutaso-ohjeeseen kirjattu korkeatasoinen ja viihtyisä ympäristö, joka rakennetaan kestävän kehityksen tavoitteiden mukaisesti. Suunnittelussa ja toteutuksessa korostetaan korkeatasoista rakennettua ympäristöä, luonnon huomioimista, yhteisöllisyyttä, turvallisuutta ja esteettömyyttä. Korkeatasoiseen ja viihtyisään ilmeeseen pyritään huolellisella suunnittelulla ja rakentamisella, hyvillä materiaaleilla, monipuolisilla istutuksilla, harkituilla näkymillä sekä ympäristötaiteen käytöllä. Alueen erityispiirteitä korostamalla luodaan alueelle omaa identiteettiä. Paikallisyhteisöllisyyden syntyä edistetään Vuoreksen myönteisellä identiteetillä ja osa-alueiden omaleimaisuudella. Yhteisöllisyydelle luovat edellytyksiä asukkaiden yhteiset harrastus- ja kokoontumistilat sekä selkeästi hahmottuvat yksityiset, puolijulkiset ja julkiset tilat. (Tampereen kaupunki 2008, 1.)

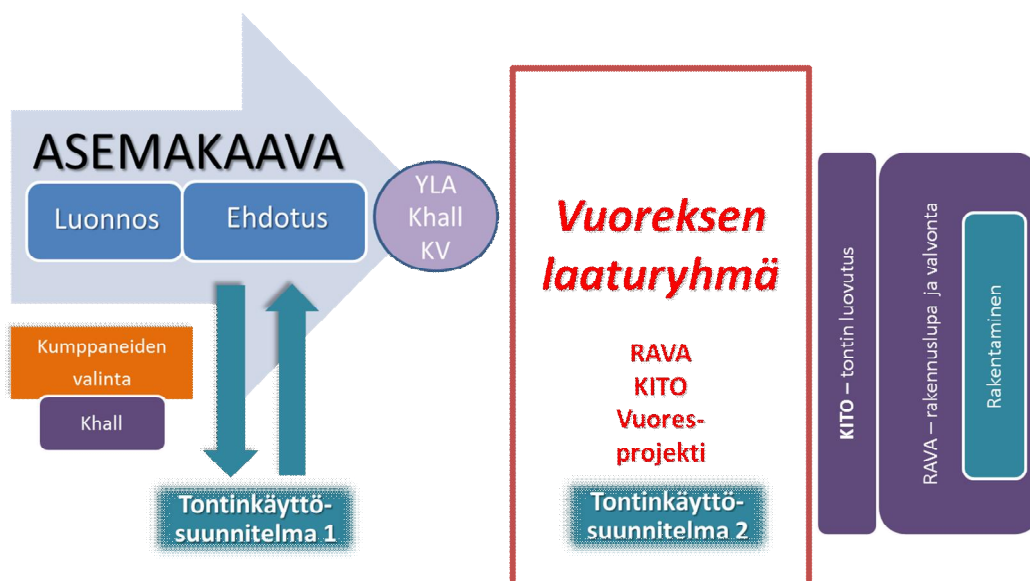
Laatutason toteutuminen varmistetaan laaturyhmämenettelyllä. Laaturyhmän hyväksymä tontinkäyttösuunnitelma on edellytyksenä rakennusluvan hakemiselle ja pitkäaikaiselle tontinvuokraussopimukselle (kuvio 3). Menettely on kirjattu tontinluovutusehtoihin. Tontinkäyttösuunnitelma voi olla yksi- tai kaksivaiheinen. Kumppanuuskaavoitusmenettelyn piiriin kuuluviin kortteleihin on jo asemakaavoitusvaiheessa laadittu ensimmäisen vaiheen tontinkäyttösuunnitelmat, jotka on liitetty asemakaava-asiakirjoihin. Kumppanuuskaavoitusmenettelyä on kuvattu tarkemmin kohdassa 2.5. To-

teutusvaiheessa laaditaan tontinkäyttösuunnitelma 2, joka käsitellään laaturyhmässä. Kaikkia tontteja ei koske kumppanuuskaavoitusmenettely, mutta toteutusvaiheessa laaditaan kuintekin tontinkäyttösuunnitelma, joka esitetään laaturyhmän hyväksyttäväksi.

Laaturyhmään kuuluu rakennustarkastaja, lupa-arkkitehti, projektijohtaja, projektipäällikkö ja apulaistonttipäällikkö. Laaturyhmäkäsittelyihin osallistuu rakennuttajan edustajat ja rakennushankkeen pääsuunnittelija.

Laaturyhmälle esitetään yksityiskohtainen suunnitelma tontin rakentamisesta. Käsitellyllä varmistetaan asemakaavan sekä muiden ohjeistuksien huomioiminen sekä suunnitelmien laatutaso. Laaturyhmäkäsittelyitä on yleensä yhdestä kolmeen. Toteuskoh-teissa, joissa ei ole kumppanuuskaavoitusmenettelyä taustalla, tarvitaan joskus useampiakin käsittelyitä. Laaturyhmäkäsittelyvaihe palvelee myös rakennuslupavaihetta, koska siinä käydään jo läpi osittain samoja asioita.

Asiakirjoina esitetään asemapiirros 1:200, jossa esitetään tontin järjestelyt sekä tonttia ympäröivät alueet vähintään 10 metrin matkalta. Rakennuksista esitetään piirustuksia ja leikkauksia, joista ilmenee rakennusten sovitusta maastoon sekä julkisivujen jäsentely, materiaalit ja rakennustapa. Käsittelyssä kiinnitetään huomiota mm. rakennuksiin (julkisivujen perusratkaisut, materiaalit ja jäsenitys ja maastoon sovitusta), pihajärjestelyihin ja -materiaaleihin, liikenne- ja pysäköintijärjestelyihin, valaistuksen pääperiaatteisiin ja taideaiheen käyttöön.

KUVIO 3. Asemakaavoituksen kanssa rinnan laaditaan tontinkäyttösuunnitelma 1 ja toteutusvaiheessa tontinkäyttösuunnitelma 2, jonka laaturyhmä hyväksyy. (Kuvio: Tampereen kaupunki, Vuores-hanke 2013c, 19.)

3 KÄSITTEITÄ

3.1 Prosenttiperiaate

Prosenttiperiaate, prosenttitaide tai prosentti taiteeseen, ovat nimityksiä käytännölle, joka syntyi maailmalla jo 1920-luvulla. Käsitteellä viitattiin alun perin julkisiin rakennuksiin julkisin varoin kustannettavien taideteosten rahoitusmalliin. Prosenttiperiaatteen mukaan rakentamisen budjetista varataan 0,5 % - 2 % taideteoksen hankkimiseen. Julkisilla rakennuksilla tarkoitetaan esimerkiksi sairaaloita, virastorakennuksia, kirjastoja, kouluja ja päiväkoteja sekä infrastruktuuria, kuten katuja, puistoja ja siltoja. Rakennushankkeiden rahoitus tulee valtion tai kuntien budjeteista.

Suomessa prosenttiperiaate on valtion tasolla ensimmäisen kerran kirjattu vuonna 1939 eduskunnan toivomuspontena, mutta sotavuodet keskeyttivät julkisen rakentamisen ja taideohjelman toteuttamisen. Vuonna 1956 hallitus asetti valtion taideteostoimikunnan vastaamaan valtion virastojen ja laitosten taidehankinnoista. Valtion taideteostoimikunnan toimintahistorian aikana prosenttiperiaatetta ei ole kuitenkaan koskaan täysimittaisesti sovellettu (Taidetta arkeen 2013a, 9).

Kuntatasolla päätökset prosenttiperiaatteen soveltamisesta ovat vaihdelleet vuosikymmenien kuluessa. 1960-luvulla prosenttiperiaatteesta kirjattiin suositus valtuustojen päätöksiin mm. Hyvinkäällä, Jyväskylässä, Kemissä, Kuopiossa, Oulussa ja Tampereella. Yli 40 kuntaa päätti prosenttiperiaatteen käyttöönotosta 1980 – ja 1990 – luvuilla, mutta 1990-luvun lamavuosina prosenttiperiaatteesta taas luovuttiin useissa kunnissa. Tampereellakin päätös kumottiin 1991. Tampereen pormestariohjelmaan 2009–2012 kirjattiin, että Tampereen kaupungin merkittävässä rakennushankkeissa 1 % rakennusbudjetista tulisi osoittaa taidehankintoihin. Nykyisen pormestarin pormestariohjelmassa 2013-2016 prosenttiperiaatekirjausta ei ole.

Tampereen arkkitehtuuriohjelmassa on asetettu tavoitteeksi, että kuvataide on luonteva ja itsestään selvä osa rakentamista ja rakennettua kaupunkiympäristöä. Taiteen kytkeminen arkkitehtuuriin ja kaupunkitilaan otetaan projekteihin mukaan jo varhaisessa vaiheessa, hyödyntäen taiteen tarjoamat mahdollisuudet myös laaja-alaisessa maise-
masuunnittelussa. Yhtenä toimenpiteenä tavoitteeseen pääsemiseksi mainitaan taiteen huomioiminen isojen hankkeiden tontinluovutusehdoissa esim. euroa/kerrosalaneliömetri -periaatteella. (Tampereen kaupunki 2007, 16.)

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen hallitusohjelmaan 2011 on kirjattu tavoitteeksi edistää julkisen rakentamisen prosentti taiteeseen –periaatetta. Ympäristötaiteen säätiö teki yhteistyössä Arkkitehtuurikeskus ry:n kanssa selvityksen tarvittavista toimenpiteistä ja toimintamalleista. Selvitys valmistui maaliskuussa 2013.

Selvitykseen liittyi internethaastattelu, johon otettiin mukaan Suomen 20 asukasluvultaan suurinta kuntaa. Kyselyssä selvisi, että 14 kunnassa on joskus tehty päätös prosenttiperiaatteen noudattamisesta julkisen rakentamisen yhteydessä. Näistä systemaattisesti periaatetta edelleen noudattivat Helsinki, Hämeenlinna ja Oulu. Vaihtelevasti prosenttiperiaate oli käytössä edelleen Joensuussa, Kotkassa, Kuopiossa, Mikkelissä, Rovaniemellä, Salossa, Turussa, Vaasassa ja Vantaalla (Taidetta arkeen 2013b, 44).

2000-luvulla prosenttiperiaate on Suomessa muutamissa aluerakennushankkeissa laajennettu koskemaan myös rakennusliikkeiden rakennushankkeita. Prosenttiperiaatetta voidaan soveltaa talorakennuspuolen uudisrakennushankkeiden lisäksi myös korjausrakentamisessa ja infrahankkeissa (Järvipetäjä & Nikkilä 2012, 9).

3.2 Julkinen - yksityinen

Arkkitehtuurissa puhutaan julkisista, puolijulkisista ja yksityisistä tiloista. Yleisemmin julkisella voidaan viitata ympäristön tai rakennuksen rakennuttajatahoon, joka on julkistaho eli valtio, kunta tai seurakunta. Toisaalta käsitteellä voidaan viitata tilojen julkiseen saavutettavuuteen. Uimonen pohtii väitöskirjassaan julkisen tilan käsitettä ja laajentaa sen rakennuksista käsittämään rakennetun ympäristön kaikille avoimet, julkiset kaupunkitilat. Näitä ovat erityisesti kadut, aukiot, torit ja puistot (Uimonen 2010, 34). Julkisella kaupunkitilalla tarkoitetaan yleensä yleisessä käytössä olevia oleskeluun tarkoitettuja ulkotiloja. Tampereen kaupungin rakennusjärjestyksen 40 §:n mukaan sillä tarkoitetaan tilaa, joka asemakaavassa on määritelty liikenne-, katu-, tori-, puisto- tai virkistysalueeksi tai joka on asemakaava-alueen ulkopuolella edellä mainitussa käytössä.

Tässä opinnäytetyössä jako julkisiin ja yksityisiin tiloihin tehdään tiloihin pääsyn ja tilojen käytön perusteella. Julkisen tilan käsitteeseen sisällytetään kaikki ulkona tai sisällä olevat tilat, joihin ihmisillä on vapaa pääsy. Niitä ovat esimerkiksi liiketilat, koulut, päiväkodit, kirjastot, virastot, aukiot, kadut ja puistot. Puolijulkisten tilojen

käsitteeseen sisällytetään sellaiset tilat ulkona ja sisällä, joihin pääsy on rajattu jollekin tietylle käyttäjäryhmälle, esimerkiksi taloyhtiön asukkaille. Puolijulkisia tiloja ovat näin ollen asuntoyhtiöiden piha-alueet, kerrostalojen rappukäytävät ja asukkaiden yhteistilat. Ei-julkisia eli yksityisiä tiloja ovat tyypillisesti asunnot ja pientalojen piha-alueet.

Julkisella taiteella tarkoitetaan usein julkisin varoin julkisiin tiloihin toteutettuja taide-teoksia. Näkökulmaa voidaan myös laajentaa niin, että julkinen tässä yhteydessä merkitsee saavutettavissa olevaa taidetta (Järvipetäjä & Nikkilä 2012). Julkisen taiteen käsitteen alle tässä opinnäytetyössä luetaan kaikki julkisiin tai puolijulkisiin tiloihin toteutetut taideteokset riippumatta siitä, onko toteuttaja julkinen vai yksityinen taho.

3.3 Ympäristötaide

Käsite paikkasidonnainen taide tai paikkaan sidottu taide liitetään usein ympäristötaidekäsitteeseen. Teos voi sijaita rakennetussa ympäristössä tai luonnon ympäristössä. Maija Anttilan näkemyksen mukaan olennainen piirre ympäristötaiteessa on, että teos on nimenomaan suunniteltu kyseiseen ympäristöön (Anttila 2008, 66). Ympäristötaideteoksella on jokin syy olla siinä ympäristössä, missä se on. Teos toimii ja syntyy vuorovaikutuksessa ympäristönsä ja joskus myös katsojan/kokijan kanssa. Teos muokkaa omaa ympäristöään muuttamalla tai merkitsemällä tilan paikaksi. Ympäristötaiteen säätiön sivuilla ympäristötaideteoksiin liitetään ominaiseksi piirteeksi muutos. Teos voi olla pysyvä tai tilapäinen, se voi myös olla teko tai tapahtuma. Kaupunkitaiteen Anttila määrittelee hiukan laajemmin. Hänen mukaansa se on julkiseen kaupunkitilaan sijoitettua taidetta, joka voi myös olla pysyvä tai tilapäinen (Anttila 2008, 67).

4 TAIDE RAKENNETUSSA YMPÄRISTÖSSÄ SUOMESSA

Muutamissa suomalaisissa aluerakennushankkeissa prosenttiperiaate on laajennettu menestyksekkäästi koskemaan kaikkea rakentamista, myös yksityisten rakennuttajien ja rakennusliikkeiden hankkeita. Esimerkiksi Helsingin Arabianrannassa kaupunki on velvoittanut rakennusliikkeet käyttämään 1 - 2 % rakennuskustannuksista taiteeseen. Joensuussa prosenttiperiaate oli alusta lähtien mukana Penttilänrannan asuinalueen suunnittelussa. (Taidetta arkeen 2013b, 9.) Kuopion Saaristokaupunki –hankkeessa kannustetaan rakennusliikkeitä ja jopa omakoti- ja rivitaloalueita osallistumaan ympäristötaiteen toteutukseen prosenttiperiaatteen mukaisesti.

4.1 Helsingin Arabianranta

Vuoreksen taideteeman esikuvana on ollut vahvimmin Helsingin Arabianranta. Arabianrannan alueen rakentamista edelsi mittava maaperän puhdistusvaihe, jonka kustannuksista vastasi kaupunki. Siihen perustuen kaupunki on velvoittanut rakennuttajia käyttämään 1 - 2 % rakennuskustannuksista taiteeseen. Periaate on kirjattu tontinluovutuskilpailujen kilpailuohjelmiin ja tontinluovutusehtoihin. Prosenttiperiaate koskee myös katu- ja viherrakentamista (Isohanni 2003, 5). Tätä periaatetta on noudatettu vuodesta 2000 asti. Arabianrannan taiteen toteutuksen toimintamallia on kehitetty taidekoordinaattori Tuula Isohannin johdolla. Hän on toiminut Arabianrannan taideprojekteissa taidekoordinaattorina alueen suunnitteluvaiheesta asti.

Taidekoordinaattori on koonnut listan taiteilijoista, jotka ovat käytettävissä taideprojekteja varten. Rakennushankkeissa rakennuttaja ja arkkitehti tekevät lopulliset taiteilijavalinnan taidekoordinaattorin ehdotusten pohjalta ja teos suunnitellaan rakennussuunnittelun rinnalla. Koordinaattori huolehtii kokonaisuudesta; mihin ja minkä tyyppisiä teoksia toteutetaan. Hän voi esittää ideoita teoksiksi ja taideprojekteiksi.

Koordinaattori perehdyttää taiteilijat alueen historiaan ja taideteemoihin ja toisaalta myös rakennusmateriaalien ja määräysten asettamiin reunaehtoihin. Arabianrannan taideteoksia ei ole valittu valmiista taideteoksista, vaan teokset suunnitellaan erikseen, varta vasten kuhunkin paikkaan yhteistyössä arkkitehdin ja taiteilijan kanssa. Arkkitehdin ja taitelijan lisäksi taideteosten suunnittelussa voi olla mukana maisema-arkkitehti.

Useissa Arabianrannan taidetoteutuksissa teokset on integroitu rakennukseen, mutta alueelta löytyy myös teemapihoja, joissa taide on osa pihapiiriä.

Taidekoordinaattoritoimintaan Arabianrannassa kuuluu (Isohanni 2003, 32):

- taidehankkeiden esittely erilaisissa tilaisuuksissa
- taiteilijalistan ylläpito
- alueen taidekonseptin edelleen kehittäminen
- taitelijoiden ehdottaminen rakennushankkeisiin
- taiteilijan tukeminen teoksen suunnittelussa
- osallistuminen suunnittelukokouksiin
- osallistuminen taideprojektin hyväksymismenettelyyn asiantuntijajäsenenä
- taideteoksen toteutusvaiheen ohjaus
- teosten dokumentointi, tarkastus ja hyväksyminen ja
- teosten julkistamistilaisuuksien toteutus.

Arabianrannan toimintamalliin kuuluu valmiit sopimuspohjat, jotka on kehitetty taidekoordinaattorin johdolla. Niitä käytetään tilaajan ja taiteilijoiden välisissä sopimuksissa. Tontinluovutuskilpailuissa taidekoordinaattori osallistuu ideasuunnitelmien arvosteluun.

Alueen eri osiin on muodostunut erilaiset teemat ja omanlaisensa sijoituspaikat taideteoksille. Alueen pohjoisosissa suurin osa teoksista sijaitsee talojen sisäänkäyntien yhteydessä kun taas eteläosan eli ns. Toukorannan alueen taideteokset sijaitsevat pääosin rakennusten välisillä ulkoalueilla. Pohjoisimpien osien taideteema rakentuu luontoaiheiden ympärille sekä alueen historiaan, lähempänä tehdasta korostuu enemmän muotoilu ja design ja eteläosassa puutarhataide. Taiteella voidaan myös ratkaista ongelmia. Esimerkkinä tästä on Arabianrannan sähkökeskus, jonka sijoittelu ja ulkonäkö mietittiin osana taideprojektia. Taidemuuntaja toimii samalla myös meluesteenä. Taiteella voi myös informatiivinen tehtävä. Kehitysvammaisten nuorten asuintalon, Käpytikan seinällä on koko julkisivun kokoinen taideteos, joka kertoo asukkailleen oman kodin sijainnin.

Arabianrannan Tapio Wirkkalan puistoaukion puistorakentamisen budjetti oli 150 000 euroa. Prosenttiperiaatetta noudattaen puiston taidehankinnan budjetti olisi ollut riittämätön. Tuula Isohannin ajatus oli, että puisto on kokonaisuudessaan taideteos.

Hankkeen rahoitukseen piti etsiä kokonaan uusi toimintamalli, koska rakennusviraston toimialaan kuuluu puistorakentaminen, mutta ei taidehankkeet ja toisaalta julkisen tilan taideteoksen hankkiminen kuuluu Helsingin taidemuseolle, jolle ei taas puistorakentaminen kuulu. Lopulta hanke toteutettiin yhteistyössä Aalto yliopiston, Helsingin taidemuseon, kaupunkisuunnitteluviraston, rakennusviraston, talous- ja suunnittelukeskuksen sekä Staran kanssa. Osa rahoituksesta saatiin mm. maanhankintarastosta, kun viereisen tontin asemakaavamuutoksen tuoma arvonnousu kytkettiin suoraan puistorakentamiseen (Järvipetäjä & Nikkilä 2012, 42).

Julkiset taideteokset omistaa taidemuseo. Asuinrakennuksissa tai niiden pihossa olevat teokset siirtyvät rakennusvaiheen jälkeen asunto-osake- ja kiinteistöyhtiöiden omistukseen.

4.2 Joensuun Penttilänranta

Penttilänrannan aluerakennushanke sijaitsee Joensuun ydinkeskustan välittömässä läheisyydessä entisen sahan alueella. Alue rakentuu 20-30 vuoden kuluessa ja sinne sijoittuu arviolta 3000 asukasta (Joensuun kaupunki 2012, 22). Ensimmäisien kerrostalojen rakentaminen alkoi vuonna 2011. Sahan alueen osoittaminen uudisrakentamiselle edellytti mittavia maaperän kunnostustöitä. Kunnostuksesta vastasi Joensuun kaupunki.

Joensuun kaupunginhallitus on tehnyt päätöksen, että Penttilänrannan alueelle toteutetaan taidetta prosenttiperiaatetta noudattaen. Päätöksen mukaan kaupunki varaa 1 %:n osuuden alueen maaperän kunnostuksen ja yleisten alueiden toteuttamisen kustannuksista ympäristötaiteen hankkimiseen ja toteuttamiseen yleisille alueille. Tämä tarkoittaa yhteensä noin 350 000 euron taidehankintoja. Prosenttiperiaate koskee myös korttelialueiden toteuttajia eli rakennusliikkeet varaavat vastaavan osuuden toteutuskustannuksista korttelialueiden taideteoksia varten (Joensuun kaupunki 2012, 22). Rakennusliikkeiden investoinnit rakentamisaikana ovat arviolta yhteensä 400 miljoonaa euroa. Prosenttiperiaatetta noudattaen taiteeseen sijoitetaan siis noin 4 miljoonaa euroa. Aluekokonaisuuden taideinvestoinneista suurin osuus on siis rakennusliikkeillä. (Penttilänranta 2013.)

Taidehankkeita Penttilänrannassakin koordinoi taidekoordinaattori. Joensuun kaupunki on tehnyt yhteistyösopimuksen Penttilänrannan taidekoordinoinnista Pohjois-Karjalan taidetoimikunnan kanssa. Penttilänrannan taidekoordinaattorina toimii kuvataiteen läänintaiteilija, kuvanveistäjä Hannu Aaltonen. Penttilänrannan taidehankintaryhmä, PENTA käsittelee taideteosten sijoituspaikat, ehdottaa taiteilijoita ja valmistelee itse taidehankintoihin liittyvät päätösesitykset. Taidehankintaryhmässä on edustettuina kaupunki, Joensuun Taiteilijaseura ja Pohjois-Karjalan taidetoimikunta. (Joensuun kaupunki 2012.)

Penttilänrannan toimintamalliin kuuluu taiteilijapankki. Siihen on kutsuttu ammattitaiteilijoita valtakunnallisten taiteilijajärjestöjen välityksellä, ja siinä on jo yli 200 taiteilijaa. Rakennusliikkeiden rakennushankkeissa taiteilijavalinnasta päättää lopullisesti rakennuttaja. Tavoitteena on, että taiteilija saataisiin kytkettyä mukaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa rakennushanketta, jotta taiteilija ja arkkitehti voivat yhteistyössä pohtia taideteoksen integroimista rakennukseen.

4.3 Kuopion Saaristokaupunki

Hiukan toisentyypinen lähestymistapa aluerakentamishankkeeseen kytkettyyn taiteen toteutusmalliin on Kuopion Saaristokaupungin taiteen kaava. Saaristokaupungin rakentaminen käynnistyi vuonna 2002 ja jatkuu edelleen. Vuoden 2010 asuntomessut pidettiin Saaristokaupungin Lehtoniemessä. Kuopion kaupunginhallitus hyväksyi 24.9.2007 Saaristokaupungin Taiteen kaavan huomioitavaksi ohjeellisena kaikessa Saaristokaupungin suunnittelussa ja toteutuksessa. Taiteen kaava koostuu kartoista ja selostusosiosta. Sen varsinaiseksi muodoksi on määritetty internetpohjainen käyttöliittymä. Taiteen kaava on kulttuurin ja taiteen yleissuunnitelma. Siihen on sisällytetty analyysi alueen nykytilasta sekä taiteellisista ja kulttuurisista mahdollisuuksista. Suunnitelmassa on ehdotettu sijoituspaikkoja kuvataiteelle ja esittävälle taiteelle.

Kuopion toimintamallissa taideteosten toteutuksen koordinoinnista ja tuottamisesta vastaa Saaristogalleria-organisaatio. Prosenttiperiaatteella toteutetaan pääsääntöisesti julkisten tilojen ja julkisten toimijoiden taideteoksia, mutta myös muiden rakennuttajien hankkeisiin voidaan kytkeä taidehanke prosenttiperiaatteella. Saaristokaupungin teokset muodostavat taidekokoelman, Saaristogallerian. Jotta taidehanke voidaan sisällyttää Saaristogalleriaan, sen pitää täyttää tietyt laatuvaatimukset. Taiteen kaavassa on

määritelty, että taidehankkeen pitää olla mm. taiteellisesti korkeatasoinen, kansallisesti tai kansainvälisesti kiinnostava, kestävä ja ammattitaitoisten taiteilijoiden toteuttama.

4.4 Kankaanpään taidekehä ja taidepolku

Kankaanpään Taidekehä ja -polku, yli sadan julkisen taideteoksen kokoelma julkisessa kaupunkitilassa, on rakentunut vuodesta 1995 alkaen ja täydentyy edelleen. Taidekehä on Kankaanpään ydinkeskustaa kiertävä ja taidepolku ydinkeskustan läpi kulkeva ja-lankulkureitti. Osa reitin varrella olevista taideteoksista on pysyviä ja osa vaihtuvia taideteoksia. Teokset on toteutettu Kankaanpään taidekoulun, Kankaanpään kaupungin ja taideyhdistysten yhteistyönä sekä useiden EU-rahoitteisten hankkeiden yhteydessä.

Uusien asuinalueiden taidekonsepteihin verrattuna Kankaanpään julkisessa kaupunkitilassa oleva taidekokoelma eroaa niistä siinä, että se on rakentunut olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön, Kankaanpään ydinkeskustaan.

Taidekehän ensimmäiset ideat syntyivät ydinkeskustan kehittämissuunnitelman yhteydessä vuonna 1995. Keskustan kehittämissuunnitelmaa ja kaupungin vetovoimatekijöitä mietittäessä profiloitumiskeinoksi nostettiin taide kaupunkiympäristössä. Vuosina 1995 - 1999 ydinkeskustan kehittämistä vietiin eteenpäin Kankaanpään kaupunkiorganisaatiossa omana projektinaan, ja sille oli saatu EU-rahoitus.

EU-rahoitus keskustan kehittämishankkeelle päättyi vuonna 1999 ja loppuvuodesta kaupungihallitus päätti, että keskustan kehittämistyötä ei erillisenä projektina jatketa. Päätökseen kirjattiin, että Taidekehää ja -polkua hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan kaupungin imagomarkkinoinnissa ja kulttuuriasiainlautakunta huolehtii projektin tuloksena syntyneiden tai hankittujen teosten hoidosta. (Anttila 2008, 113.)

Keskustan kehittämistä varten asetettiin uusi työryhmä vuonna 2002. Vuosina 2006 - 2007 keskustan kehittämistä jatkettiin, ja tuolloin kehittämistoimenpiteinä toteutettiin mm. torin ja sitä ympäröivien katujen uudistustoimenpiteitä. Teoksia on keskusta-alueelle toteutettu viimeisimmän keskustan kehittämishankkeen jälkeenkin ja tällä hetkellä Taidekehän ja -polun teoksia on yhteensä 110 (Satakunnan taidetoimikunta 2012, 48). Anttila näkee väitöskirjassaan, että Kankaanpää on kiistatta taidekaupunki ja sen kehittymisessä taidekaupungiksi taidekoululla ja keskustan kehittämisen EU-rahoituksella on ollut suuri merkitys.

4.5 Osuuskunta Suomen asuntomessut

Suomen asuntomessujen toiminta-ajatukseen on kirjattu hyvän asumisen esimerkkien ja konkreettisen hyvän asumisen vision näyttäminen ammattilaisille ja kuluttajille. Tähän toiminta-ajatukseen sopii hyvin myös ympäristötaiteen esittely messujen yhteydessä.

Kuopion asuntomessuilla esiteltiin Saaristokaupungin taidekaava ja messujen aikana esittelytaloissa ja ulkotiloissa oli esillä taideteoksia. Lisäksi messuilla oli performansitaiteilijoiden esityksiä. Messukävijöille jaettiin taidekartta, johon teokset oli merkitty. Asuntomessujen taideprojektista vastaa SARKA – Luova Pohjois-Savo yhdessä yli 30 pohjoissavolaisen taiteilijan sekä yhteistyössä Suomen kulttuurirahaston Pohjois-Savon rahaston ja Pohjois-Savon taidetoimikunnan kanssa. (Pohjois-Savon taidetoimikunta 2010.)

Vuoreksen asuntomessualueella oli esillä sekä pysyvää taidetta että väliaikaisesti messujen ajaksi alueelle tuotuja taideteoksia. Messukävijöille tehtiin taidekartta, johon oli merkitty kaikkien teosten teostiedot ja sijainti messualueella. Asuntomessualueen pysyvät taideteokset ovat kolmen kerrostalon autokatosten ”Kuusen silmu” –teoskokonaisuus, Kirjailijan puiston veistosmuuri ja kahdeksan sähköjakokaapin valokuvataide (kts. tarkemmat teostiedot kohdassa 7).

Väliaikaisia taideteoksia ja niihin liittyviä yhteistyöhankkeita toteutettiin Vuoreksen asuntomessujen yhteydessä useita. Asuntomessualueen messuportista järjestettiin Tampereen teknillisen yliopiston ja Tampereen ammattikorkeakoulun välinen opiskelijakilpailu. Kilpailutehtävänä oli suunnitella taiteellisesti ja arkkitehtonisesti korkeatasoinen portti. Portti toteutettiin, ja näyttelyalueelle kulku tapahtui sen kautta messujen ajan.

Näyttelyasuntoihin oli mahdollista lainata taideteoksia messujen ajaksi Pirkanmaan muotoilu- ja taideteollisuusyhdistys Modus ry:n designlainaamosta. Lainattuja teoksia oli esillä useassa asunnossa. Designlainaamo oli myös yksi messujen näytteilleasettajista.

Tampereen taiteilijaseuran, Tampereen taidemuseon ja Pirkanmaan taidetoimikunnan järjestämän Pirkanmaan 5. triennaali -näyttelyn satelliittinäyttelynä messualueella oli esillä kolmen kuvanveistäjän teoksia heidän valmiista tuotannostaan.

Pala taivasta –kaupunkitaidehankkeen kymmenestä teoksesta asuntomessualueella oli esillä kaksi. Loput kahdeksan teosta olivat Tampereen keskustassa. Pala taivasta –hanke, joka toteutettiin useiden yhteistyökumppaneiden kesken, on samalla hyvä esimerkki taiteen toimijoiden, yritysten ja oppilaitosten uudeltaisesta verkostoyhteistyöstä. Projekti toteutettiin Tampereen taidemuseon johdolla, mutta mukana olivat lisäksi Suomen Asuntomessut osuuskunta, Luova Tampere, Pirko, Tampereen teknillisen yliopiston Arkkitehtuurin laitos sekä useita pirkanmaalaisia yrityksiä.

Myös Jyväskylän vuoden 2014 asuntomessuille on tehty julkisen taiteen yleissuunnitelma.

5 VUOREKSEN TAIDEOHJELMAN MUOTOUTUMINEN

5.1 Alkuaskeleet

Vuonna 2005 järjestettiin yhteistyössä Vuores-projektin, Tampereen ammattikorkeakoulun taiteen- ja viestinnän oppilaitoksen sekä Pirkanmaan taidetoimikunnan kanssa Vuores – mahdollisuus taiteelle -seminaari. Seminaarin jälkeen perustettiin epävirallinen yhteistyöryhmä ideoimaan ja koordinoimaan taideyhteistyötä. Työryhmässä oli mukana edellä mainittujen lisäksi Tampereen taiteilijaseura, Taideteollinen korkeakoulu, kaupungin suunnittelupalvelut sekä kulttuuri- ja museotoimi.

Työryhmä kokosi ensimmäisenä toimenpiteenään Vuoreksen taiteilijapankin. Siihen koottiin kuvataiteen, erityisesti ympäristötaiteen tekijöiden portfolioita. Tarkoituksena oli, että taiteilijapankin avulla välitetään tietoa rakennuttajille ja heidän arkkitehteilleen rakennushankkeiden mahdollisista taiteilijoista. Taiteilijapankki oli ensimmäistä kertaa käytössä vuonna 2006 Vuoreksen Mäyränmäen korttelikilpailussa, jossa suositeltiin taideteeman ottamista mukaan kilpailutöihin.

5.2 Ensimmäinen taideohjelma

Vuoreksen ensimmäinen taideohjelma valmistui keväällä 2006. Sen valmistelusta vastasivat Jaakko Himanen ja Laura Uimonen. Taideohjelmassa keskityttiin taideyhteistyön koordinoimiseen ja mahdollisten rahoituskanavien määrittelyyn. Taideohjelman esikuvina olivat erityisesti Helsingin Arabianranta ja Kuopion Saaristokaupunki.

Vuoreksen taideohjelman tavoitteeksi kirjattiin:

Vuoreksen taideohjelman tavoite on saada taiteen, suunnittelun ja rakentamisen aloilla toimivat tekijät tekemään yhteistyötä, josta kaikki hyötyvät ja jonka tuloksista voivat nauttia kaikki, sukupolvesta toiseen. Vuoreksessa taideohjelma pyrkii luomaan hyvät edellytykset sille, että taide on pysyvä osa katutilaa, toria, viheralueita ja näkyy myös asuntoalueilla. (Vuoreksen taideohjelma 2006, 3.)

Taideohjelman mukaan keskeinen asiantuntija ja toimija taideohjelman toteutumisen edistämässä ja käytännön toteutuksessa on taidekoordinaattori. Taideohjelmassa taidekoordinaattorin keskeisiksi tehtäviksi määriteltiin yhteyden synnyttäminen ja sen ylläpitäminen rakennuttajien ja taiteen toimijatahojen kesken. Taidekoordinaattorilta

edellytetään mahdollisimman hyvää tuntemusta sekä rakentamisen, arkkitehtuurin että taiteen alalta. Myös koordinaattorin hyvä yhteys kaupungin taidehankinnoista vastaavaan tahoon (Tampereen kaupungin museotoimi / kuvataiteen asiantuntijaryhmä) kirjattiin toiminnassa erittäin tärkeäksi. Taidekoordinaattorin tehtävät ovat taideohjelman mukaan seuraavat:

- rakennushankkeiden, rakennuttajien ja arkkitehtien kartoitus
- taideteosten paikkojen kartoitus ja esivalinta
- taiteilijoiden kartoitus, taiteilijapankin ylläpito
- taiteilijoiden ja teosideoiden esittely rakennuttajille
- neuvottelu ja yhteydenpito rakennuttajien ja arkkitehtien kanssa
- neuvottelu ja yhteydenpito taiteilijoiden kanssa
- rahoitusjärjestelyt
- sopimuskäytännöt
- tiedotus ja markkinointi
- taideprojektien seuranta ja dokumentointi sekä
- taide-, arkkitehti- ja korttelikilpailujen taideoisuuden järjestelyt.

Taideohjelmassa esitettiin kaksi mallia taidekoordinoinnin organisoimiseksi. Toisessa toimintamallissa taidekoordinaattori työskentelee osana kaupungin organisaatiota ja toimintaa ohjaa ohjausryhmä. Taidekoordinaattori vastaa toiminnastaan ensijaisesti ohjausryhmälle, joka määrittelee taiteelliset tavoitteet. Ohjausryhmään ehdotettiin otettavaksi Vuores-hankkeen edustajien lisäksi kuvataiteen asiantuntijoita, arkkitehtejä, muotoilun, rakennuttajien ja Vuoreksen asukasyhdistyksen edustus. Toimintatavan vahvuuksiksi taideohjelmassa nähtiin mm. taideyhteistyön painoarvon korostuminen ja luottamuksen syntyminen taidehankkeiden ammattimaisuuteen. Tämä toimintatapa on käytössä mm. Arabianrannassa.

Toisessa mallissa palvelu ostetaan konsulttitoimistolta. Toimeksiannossa määritellään taideprojektien tuottamisen periaatteet lukumäärällisesti, sijainnillisesti tai muilla tavoin. Taidekoordinaattorin tehtävät ovat samat, kuin kaupungin oman organisaation palkkaamalla koordinaatorillakin, mutta konsultilla on itsenäinen päätösvalta mm. taideprojektien teos- ja taiteilijavalinnoista sekä rakennuttajan, taiteilijan ja konsultin välisissä sopimuksissa. Mallin etuna nähtiin, että konsulttitoimistolla on mahdollisuus tarjota monialaisen tiimin asiantuntemus taidekoordinointiin. Mallin heikkoutena näh-

tiin olevan ulkopuolisen konsultin vaikeus kytkeytyä mukaan rakennushankkeisiin aivan alusta asti. Lisäksi nähtiin, että Suomesta löytyy vain muutamia konsultteja, joilla on tarvittava ammattitaito tämäntyyppisten toimeksiantojen hoitamiseen.

Taideohjelmassa esitettiin taiteen rahoitusmalliksi prosenttiperiaatteen käyttöönottoa Vuoreksessa, mutta tarkkaan prosenttimäärään ei otettu kantaa. Ohjelman kekeinen ajatus oli, että prosenttiperiaate tulisi koskea Vuoreksessa kaikkea julkista uudis- ja korjausrakentamista, julkisia ulkotiloja sekä yksityistä kerros- ja rivitaloasuntojen rakentamista.

Osmo Rauhala näki taiteen toteutusmahdollisuudet Vuoreksessa vähän toisin. Hänen mielestään taiteen toteutusta ei voida edistää hallinnollisilla määräyksillä tai taideohjelmilla (Rauhala 2006, 2). Rauhala peräänkuulutti taiteen syntymisen spontaaniutta ja taiteilijoiden omaa aktiivisuutta. Hän piti tärkeänä, että luovalle toiminnalle tulee luoda omanlaisensa puitteet. Hänen mallissaan taideteema kehittyy alueelle asettuvien taiteilijoiden ja heidän muodostamiensa yhteisöjen toiminnan seurauksena alueen sisältä käsin.

Rauhala esittää selvityksessään, että taiteen tulisi limittyä muihinkin osa-alueisiin Vuoreksessa kuin vain asumiseen. Hänen mielestään taideprojektiin tulisi löytää toimijoita ja samalla myös uusia rahoituslähteitä tiede- ja elinkeinoelämästä (Rauhala 2006, 8). Rauhala esittää, että eri taidehankkeille tulisi nimetä oma taidevastaava. Lisäksi hän esittää selvityksessään muutamia ajatuksia Vuoreksen puistokadunvarren ympäristötaideteoksista. Hänen lähtökohtanaan ovat ympäristötaideteokset, joissa voitaisiin hyödyntää alueen maamassoja ja muita alueelta luontaisesti löytyviä materiaaleja. Lisäksi tämäntyyppinen ympäristötaide on suunniteltu tiettyyn paikkaan, ja sillä voi olla samalla joku käytännöllinenkin tehtävä, kuten maisemointi tai ympäristön hoito.

5.3 Taideohjelmasta hankesuunnitelmaan

Freizimmer Oy laati vuonna 2007 Luova Tampere –projektin rahoituksella hankesuunnitelman taideohjelman toteutuksesta. Siinä hahmoteltiin toteutettavia taideteemoja ja teostyyppisiä sekä ehdotuksia teosten sijoittelulle. Koska Vuores on kokonaan uusi kaupunginosa ja rakentuu koskemattoman luonnon keskelle, hankesuunnitelmassa haluttiin korostaa yhteyttä luontoon. Nähtiin, että taiteen avulla voidaan joitain luon-

non erityispiirteitä tehdä uudestaan näkyväksi rakennetussa ympäristössä. Päämääränä on tuoda taiteen keinoin näkyväksi alueella aikaisemmin vallinneet luonnon olosuhteet, maastonmuodot, kasvillisuus ja eläinkunta (Freizimmer 2007, 4).

Hankesuunnitelmassa ehdotettiin, että taideohjelman toteutusta koordinoimaan tulisi palkata konsultti. Selvityksessä esitettiin, että onnistunut yhteistyö taiteen toimijoiden ja rakennushankkeiden välillä edellyttää roolien selkeätä määrittämistä ja selkää päätöksentekoprosessia. Kirjalliset sopimukset ja pöytäkirjat ovat osa tehokasta toimintamallia. Taide tulisi tuoda mukaan hankkeisiin jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa.

Monimuotoisen taideohjelman onnistunut läpivieminen edellyttää taidehankkeessa mukana olevien taiteilijoiden yhteistyön vahvistamista ja toimivien yhteistyötapojen löytämistä. Vuoreksen rakentaminen tulee kestämaan useita vuosia, joten tavat, joilla mukana olevien tahojen kiinnostus pidetään yllä, tulevat olemaan erityisen tärkeässä roolissa. (Freizimmer 2007, 9.)

5.4 Taidekoordinaattoritoiminnan alku

Tampereen kaupunki kilpailutti taiteen ja kaupunkirakentamisen yhdistämisen suunnitteluun ja koordinointiin liittyvät asiantuntijapalvelut vuonna 2009. Menettelyllä etsittiin puitesopimuskumppaneita kolmeksi vuodeksi. Puitesopimuskumppaneiksi valittiin kolme toimijaa. Ensimmäinen puitesopimuskausi käsitti vuodet 2010-2012. Taidekoordinaattoreina ensimmäisen puitesopimuskauden aikana toimi ainoastaan kaksi, helsinkiläinen WSP Finland Oy:n muotoiluyksikkö eli WSP Design Studio ja tamperelainen FreiZimmer Oy. WSP Design Studio kuuluu suuren kansainvälisen yhdyskuntasuunnitteluyrityksen WSP Groupin Suomen tytäryrityksen WSP Finland Oy:n yhdyskuntasuunnitteluyksikköön. Muotoiluyksikössä työskentelee kymmenkunta muotoilun, valaistuksen ja taiteen asiantuntijaa (WSP Group 2012). FreiZimmer Oy on pienempi yritys, jossa työskentelee taiteilija, arkkitehti ja tuottaja. Yritys tarjoaa rakennushankkeisiin liittyvien julkisten taideteosten toteuttamisen konsultointia (FreiZimmer 2013).

Kutakin erillistä toimeksiantoa varten taidekoordinaattorin tuli esittää työsuunnitelma ja kustannusarvio, jonka Vuores-hanke sitten erikseen hyväksyi ja näin tilasi yksittäiset erillistehtävät. WSP Design studio vastasi Virolaisen alueen eli vuoden 2012 asuntomessualueen ja Mäyränmäen taidekoordinoinnista ja Freizimmer Lahdespohjan ja Vuoreskeskuksen taidekoordinoinnista. Lisäksi taidekoordinaattoreiden osaamista käytettiin apuna mm. silta- ja puistorakentamisen suunnittelussa.

Asuntomessujen taidetarjontaa koordinoimaan perustettiin erikseen laajempi toimijaryhmä, johon kuuluivat molemmat taidekoordinaattorit, Tampereen Taidemuseo, Tampereen taiteilijaseura, Modus ry ja Pirkanmaan triennaalin yhteyshenkilö. Asuntomessujen yhteydessä esillä olleista teoksista kerrotaan tarkemmin kohdassa 4.5.

6 NYKYINEN TOIMINTAMALLI

6.1 Rakennushankkeen käynnistyminen

Rakennuslupaa ja rakentamista edeltävä tontinkäyttösuunnitelmavaihe käynnistyy, kun rakennuttaja pyytää kiinteistötoimelta tontin varaamista suunnittelua varten. Jos kysymyksessä on kumppanuuskaavoituskohte, tontista on jo olemassa viitteelliset tontinkäyttösuunnitelmat, joihin lopullistenkin suunnitelmien tulee pohjautua. Tontin luovutuksen ja rakennuslupan ehtona on laaturyhmän hyväksymä tontinkäyttösuunnitelma ja suunnitelmat laaditaan Vuoreksen laatutaso-ohjeen mukaisesti. Jos hanke ei perustu kumppanuuskaavoitukseen tai toimija on vaihtunut, ensimmäiseksi rakennuttajan kanssa käydään laatutaso-ohjeet ja laaturyhmätyöskentely läpi.

6.2 Taidekoordinaattori

Ensimmäisen puitesopimuskauden päätyttyä vuoden 2013 alussa taidekoordinaattoreiden puitesopimusmenettely kilpailutettiin uudestaan. Tässä vaiheessa haluttiin siirtyä yhden taidekoordinaattorin toimintamalliin. Taidekoordinaattoriksi kolmivuotiskaudeksi 2013 - 2016 valittiin FreiZimmer Oy.

Vuores-hankkeen projektipäällikkö ilmoittaa taidekoordinaattorille käynnistyneestä rakennushankkeesta ja koordinaattori ottaa yhteyden rakennuttajaan ja arkkitehtiin ja sopii heidän kanssaan ensimmäisen kokouksen. Ensimmäisissä keskusteluissa taidekoordinaattori käy rakennuttajan kanssa läpi hankkeen ja arkkitehtisuunnittelun aikataulua. Taidekoordinaattori voi ehdottaa teosteemaa, tekniikkaa tai taiteilijaa. Lopulliset päätökset tekee rakennuttaja. Tavoitteena on, että taiteilija pääsisi mukaan suunnitteluun jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Taideaiheen kehittäminen jatkuu rakennuttajan, arkkitehdin ja valitun taiteilijan sekä taidekoordinaattorin kesken.

Taidekoordinaattori konsultoi tarvittaessa myös rakennuttajaa ja taiteilijaa heidän välisissä sopimuskäytännöissä. Taidehankinnan kytkeminen rakennushankkeeseen on monesti uutta sekä rakennuttajille että taiteilijoille. Taiteilija saattaa tarvita apua teoksen teknisen toteutettavuuden, huoltoon liittyvien kysymysten tai rakennushankkeen vaiheistukseen liittyvissä kysymyksissä. Toisaalta rakennusliikkeillä ei ehkä ole kokemusta taiteilijoiden kanssa toimimisesta, samoin kuin ei välttämättä kaikilla arkkitehteillä.

tehdeilläkään. Taidekoordinaattori, joka tuntee sekä rakennusprosessin että taideteoksen toteutuksen vaiheet, edistää osapuolten ymmärrystä toistensa työstä ja edesauttaa prosessin sujuvaa etenemistä.

Taidekoordinaattori osallistuu myös tontinluovutuskilpailuihin. Taideteema voi olla mukana jo tuolloin ideatasolla. Isokuusen puukaupunkihankkeessa taideteemaan on otettu erilainen lähestymistapa. Taidekoordinaattori on ollut ideasuunnitelmiin liittyvissä työpajoissa mukana ja esitellyt alustavia ideoita Isokuusen taideteemasta. Taideteemaksi on valittu puun ja betonin liitto. Tarkoitus on, että taideteemaa kehittelemään valitaan neljästä kuuteen taiteilijan ryhmä, joka ideoi ja suunnittelee yhdessä neljän aloituskorttelin kortteleihin, rakennuksiin ja julkisille alueille sijoitettavaa taidetta. Taideteeman yleisiä periaatteita, teosten sijoitusvaihtoehtoja ja teosten toteutustekniikoita mietitään ensin taiteilijaryhmässä ja yhteistyö hanketoimijoiden kanssa käynnistyy vasta varsinaisen ideasuunnitteluvaiheen jälkeen, kuitenkin hyvissä ajoin ennen varsinaista toteutusvaihetta.

Toteutettavan teoksen budjetille ei ole asetettu Vuoreksessa mitään euromääräistä alarajaa, vaan kustannustaso määrittyy valittavan teoksen, tekniikan, ja sijoituspaikan perusteella neuvottelumenettelyllä. Tässä määrittelyssä taidekoordinaattorilla on aivan keskeinen rooli.

Taidekoordinaattorin ja Vuores-hankkeen kesken pidetään säännöllisesti työpalaveria, joissa päivitetään tiedot käynnissä olevista hankkeista puolin ja toisin. Kun yksittäinen teos valmistuu, sen julkistamisesta ja tiedottamisesta sovitaan Vuores-hankkeen ja taidekoordinaattorin kesken. Toteutuneista ja käynnissä olevista hankkeista opitaan koko ajan lisää ja Vuoreksen taideprosessia kehitetään yhdessä edelleen.

6.1 Laaturyhmäkäsittely ja rakennuslupa

Tähän asti toteutetuissa hankkeissa on menetelty niin, että laaturyhmään on tuotu taideteemaiheen luonnossuunnitelmat ja teoksen suunnittelu on voinut jatkuva vielä rakennusluvan jälkeenkin. Näin on saatu hiukan aikataulujoustoa rakentamisen käynnistysvaiheeseen. Laaturyhmä siis hyväksyy luonnossuunnitelmat ja rakennusvalvonta lopulliset suunnitelmat.

6.2 Taidemuseon rooli

Taidemuseon rooli on keskeinen silloin kun hankitaan taidetta julkisiin rakennuksiin tai infran rakentamiseen liittyen. Muuallekin kaupunkiin julkiseen rakentamiseen liittyvistä taidehankinnoista keskustellaan Tampereen kaupungin kuvataiteen asiantuntijaryhmässä ja kuvataiteen yhteistyöryhmässä. Taidemuseolla on vuosittainen määräraha, jolla se rahoittaa taidehankintoja kaupungin merkittävimpiin rakennushankkeisiin. Lisäksi taidemuseo toteuttaa joitain taidehankintoja Winterin rahaston varoilla.

Taidekoordinaattori pitää yhteyttä jatkuvasti myös taidemuseon suuntaan. Asuntomesujen yhteydessä esillä olleiden väliaikaisten taideteosten valinnassa taidemuseon rooli oli keskeinen. Taidemuseo myös ehdotti Vuoresaukion työmaa-aidan taiteilijoita ja oli tiiviisti mukana teosten toteutusvaiheessa.

6.3 Taiteilijapankki

Taiteilijapankin ylläpitoa on jatkettu sen perustamisesta saakka ja sitä ylläpitää Vuores-hanke. Tällä hetkellä taiteilijapankissa on 52 taiteilijaa. Tähän mennessä toteutettujen teosten taiteilijoiksi on valittu taiteilijoita myös taiteilijapankin ulkopuolelta.

Taiteilijapankkiin hyväksymisen edellytyksenä on kuuluminen johonkin taiteilijaseuraan. Taiteilijan tulee olla ammattilainen, joka on meritoitunut taiteilijana ja hänellä tulee olla riittävästi näyttöä taiteellisesta toiminnasta. Taidekoordinaattori voi konsultoida taidemuseota taiteilijapankkiin hyväksymisessä.

7 VALMIIT JA RAKENTEILLA OLEVAT TEOKSET VUOREKSESSA

Vuoreksen taideohjelman toteutuksessa on päästy hyvin liikkeelle. Kaikkiin tähän mennessä toteutettuihin yhtiömuotoisiin talonrakennushankkeisiin on toteutettu taide-teos. Myös liikekeskuksen ensimmäiseen vaiheeseen ja koulukeskuksen ensimmäiseen vaiheeseen on toteutettu taideteokset (kuvio 4). Vuoreksen ympäristötaide on huomattu valtakunnallisestikin, ja se mainitaan jo useissa ympäristötaidetta käsittelevissä seminaareissa ja raporteissa.

Taidelehden numerossa 4-12 Pessi Rautio arvosteli asuntomessujen yhteydessä esille asetettua väliaikaista taidetta. Se ei hänen mielestään välttämättä täyttänyt julkisen taiteen tehtävää huolimatta teosten taiteellisista ansioista ja suuresta kävijöiden määrästä, koska alueelle oli erillinen pääsymaksu. Sen sijaan Vuoresaukion Väliaika- taideteos on hänen mielestään sellainen, että sitä tekee mieli käydä katsomassa useamman kerran. Vaikka sekin on väliaikainen, se on kuitenkin neljän taideteoksen näyttely, jonne on vapaa pääsy. (Rautio 2012, 44 - 45.)

KUVIO 4. Vuoreksen taideteokset merkittyinä kartalle.

7.1 Väliaika (kartalla nro 1, kuva 1)

taiteilija:	Jarmo Kallinen, Teemu Saukkonen, Marjo-Riitta Sasi ja Ilkka Väätti
valmistumisvuosi:	2012
tilaaja:	Tampereen kaupunki
osoite:	Vuoreksen Keskusaukio

Vuoresaukion ympärille tulevista rakennuksista on toteutettu vasta liikekeskuksen ensimmäinen vaihe. Aukion toiselle reunalle on suunniteltu kirkko ja kirjasto. Tällä hetkellä ei ole tarkempaa tietoa, koska liikekeskuksen seuraavat vaiheet voisivat toteutua. Kirkon ja kirjaston toteutuminen siirtyy näillä näkymin useamman vuoden päähän. Kun rakentaminen aukion ympärillä etenee, on kuitenkin selvää, että se myös jatkuu useita vuosia. Aukion pinnoitteiden lopullista rakentamista on haluttu lykätä, jotta ne eivät vaurioidu tulevien rakennusvaiheiden aikana. Koska aukio on kuitenkin keskeinen paikka Vuoreksessa, sen lopullisesta toteutuksesta on haluttu antaa jo viitteitä. Aukio on rakennettu väliaikaisin pinnoittein tulevaa ilmettä kuvaamaan. Aukion laidoilta vielä puuttuvien rakennusten seinien tilalle on rakennettu työmaa-aidat kuvaamaan aukion muotoa. Toiseen aukion työmaa-aidoista on toteutettu väliaikainen taideteos, jota suunnittelemaan ja toteuttamaan kutsuttiin neljä ansioitunutta tampere-laista kuvataiteilijaa. Taiteilijat jakoivat yli 60 metriä pitkän työmaa-aidan neljään yhtä suureen osaan ja toteuttivat kukin oman teoksensa aitaan. Teokset toteutettiin paikan päällä valmiin työmaa-aidan pintaan.

KUVA 1. Väliaika.

7.2 Shoppailijat (kartalla nro 2, kuva 2)

taiteilija:	Kirsti Tuokko
valmistumisvuosi:	2012
arkkitehti:	Taina Jordan ja Maija Perhe, Arkkitehtitoimisto PuustaInnovations Oy
tilaaja:	Pirkanmaan osuuskauppa
osoite:	Vuoreksen puistokatu 87

Teos on valokuvattu maalaus, joka on painettu akryylilevylle. Se on sijoitettu liikekeskus Klaavan päivittäistavara-kauppa Salen sisäänkäynnin yhteyteen. Teoksen lähtökohdina olivat tilaajan toivomat henkilöhahmot ja kirkkaat värit. Keltainen väri yhdistää Salen brändiväriin taideteokseen. Teoksen ihmishahmot ovat luonnollisessa koossa, ja niistä piirtyy varjokuvat keltaiselle taustaseinälle eri vuorokauden- ja vuodenaikoina vaihtuvan valon mukaan.

KUVA 2. Shoppailijat.

7.3 Variksen peli (kartalla nro 3, kuva 3)

taiteilija: Pertti Kukkonen
valmistumisvuosi: 2012
arkkitehti: Arkkitehtitoimisto Helamaa ja Heiskanen
tilaaja: VTS ja YIT
osoite: Koipitaipaleenkatu 2

Kerrostalon seinään on kiinnitetty kahdeksan betonivarista orsille. Yksi orsista on jätetty tyhjäksi mahdollistaen teoksen vuorovaikutuksen lentokyykyisten lintujen kanssa. Varikset on valmistettu valaen betonista.

KUVA 3. Variksen peli.

7.4 Olipa kerran... (kartalla nro 4, kuva 4)

taiteilija: Sanni Seppä
 valmistumisvuosi: rakennuslupa myönnetty, valmistuu 2014
 arkkitehti: Juha Väisänen /A3
 tilaaja: SRV Oy
 osoite: Asuntamaankuja 2

Teos sijoitetaan rakennuksen julkisivulla sijaitsevaan lasivitriiniin. Teoksessaan taiteilija palaa siihen maisemaan, joka alueella on aiemmin ollut: niihin eläimiin ja siihen elämään, jota kukaan ei tunne. Teos muodostaa lasivitriiniin vanerisen metsän näyteikkunan eläimiseen. Teos on eräällä tavalla ympärivuotinen jouluikkuna.

KUVA 4. Olipa kerran... -teoksen luonnosvaiheen kuva. (Kuva Sanni Seppä)

7.5 Kotimetsä (kartalla nro 5, kuva 5)

taiteilija: Tuula Lehtinen
 valmistumisvuosi: 2011
 arkkitehti: Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen Oy
 tilaaja: Visura Oy
 osoite: Vuoreksen puistokatu 76

Fennia-talo oli ensimmäinen kerrostalo, joka valmistui Vuorekseen. Kotimetsä taide-teos sijaitsee kerrostalon Vuoreksen puistokadun puoleisen porraskäytävän ikkunassa. Teos kuvaa rakennuksen paikalla aikaisemmin ollutta kuusimetsää ja alueelle tyypillistä linnustoa. Porraskäytävän ikkunalasille sinisävyisenä painettu kuusimetsä on esitetty luonnollisessa koossa. Lasin sisemmässä pinnassa on piirtämällä toteutettuja lintuja neliväripainatuksena. Porraskäytävän alaosassa on lintujen kohdalla kuusipainatuksessa pyöreitä kurkistusaukkoja, jolloin linnut ovat nähtävissä myös rakennuksen ulkopuolelta. Porraskäytävän yläosissa näitä aukkoja ei ole, jolloin linnut näkyvät vain rappukäytävässä kulkijoille.

KUVA 5. Kotimetsä.

7.6 Suojelusenkeli (kartalla nro 6, kuva 6)

taiteilijat:	Jarkko Reiman ja Paavo Räbinä
valmistumisvuosi:	2013
tilaaja:	Tampereen kaupunki
osoite:	Vuoreksen puistokatu, Keskuspuiston silta

Alun perin Särkijärven sillan meluseiniä ja -kaiteita koskevan taidekilpailun voittanut teos, Suojelusenkeli, sijoitettiin Vuoreksen keskuspuiston sillankaiteisiin. Teoksen

suunnittelutyöryhmään kuuluivat Rabinän ja Reimanin lisäksi avustajina Jukka Savolainen ja Jorma Valkama.

Päivänvalolla sillalla ja sillan alla kulkevalle näkyy lasilevyjen graafinen pintakuviointi. Hämärän ja pimeään aikaan teoksesta näkyy ohikulkijoiden liikkeistä aktivoituva valoteos. Taideteoksen valot on toteutettu modernilla led-tekniikalla ja valoaiheiden vaihtumista ohjataan tietokoneohjelmalla. Eri viikonpäiville ja juhlapyhille on omat valaistusohjelmansa. Myös valon liikkeen tempo sillankaiteessa vaihtelee viikonpäivien mukaan.

KUVA 6. Suojelusenkeli. (Valokuva Pertti Tamminen).

7.7 Kuusen silmu (kartalla nro 7, kuva 7)

taiteilijat:	Marjukka Korhonen ja työryhmä Anri Linden ja Simon Örnberg, WSP sekä Sirkka Sutinen, Metla
valmistumisvuosi:	2012
arkkitehdit:	Arkkitehdit A3 Oy/ Juha Väisänen (SRV), Arkkitehtihuone Nieminen / Antti Nieminen (YH), Arkkitehtitoimisto Lahdelma ja Mahlamäki Oy / Ilmari Lahdelma (Pohjola)
tilaaja:	SRV, YH-Länsi Oy ja Rakennustoimisto Pohjola Oy
osoite:	Frans Emilin katu 2, Lagerlöfinkatu 1, Lagerlöfinkatu 3 (teos Vuoreksen puistokadun puolella)

Teos on toteutettu kolmen Vuoreksen puistokadun varrella sijaitsevan autokatoksen ulkoseinään. Teoksen kuvioaiheet ovat peräisin kuusen silmuista otetuista mikroskooppikuvista. Kuusen silmu –teoksen materiaaleina on käytetty kuusiponttilautaa, kuusirimoja, värillistä akryylilevyä, lasia sekä valokuvatulosteita mikroskooppikuvis-
ta.

KUVA 7. Kuusen silmu.

7.8 Veistosmuuri (*kartalla nro 8, kuva 8*)

taiteilija:	Pertti Kukkonen
valmistumisvuosi:	2012
tilaaja:	Tampereen kaupunki
osoite:	Kirjailijanpuisto

Virolaisen alueen Kirjailijanpuiston aaltoileva perenna-alue on rajattu betonisella veistosmuurilla. Muurin yläpintaan on läpikulkupaikkojen ja istuskelualueiden kohdalle upotettu tamperelaisten runoilijoiden tekstejä.

KUVA 8. Veistosmuuri.

7.9 Valokuvia ja muistikuvia Vuoreksen metsistä 2007 - 2012 (*kartalla nro 9, kuvat 9 ja 10*)

taiteilija:	Juha Suonpää
valmistumisvuosi:	2012
tilaaja:	Tampereen Sähkölaitos
osoite:	Virolaisen alueen sähkökaapit

Virolaisen alueen seitsemään sähkönjakokaappiin on kiinnitetty teippauksin valokuvaaja Juha Suonpään valokuvia Vuoreksen metsistä ajalta ennen rakentamisen alkamista.

KUVA 9. Sähköjakokaapin
valokuvateos Virolaisen alueella.

KUVA 10. Sähköjakokaapin
valokuvateos Virolaisen alueella.

7.10 Sirius, Vega ja Iris (kartalla nro 10, kuva 11)

taiteilija:	Saara Mansikkamäki
valmistumisvuosi:	rakenteilla, valmistuu 2013
arkkitehti:	Arkkitehdit Ahlström Oy / Jarl Ahlström
tilaaja:	Peab Oy
osoite:	Vuoreksen puistokatu 90, 92 ja 94

Teokset ovat eräänlaisia nykyajan lasimaalauksia, joiden toteuttamisessa on käytetty hyväksi lasin digiprinttaustekniikkaa. Teokset koostuvat useammasta kuvioidusta karkaistusta ja laminoidusta tasolasielementistä, ja ne on sijoitettu kolmen asuintalon porrashuoneiden ikkunoiden ulkopinnan eteen. Teosten suunnittelun lähtökohtana olivat kiinteistöille annetut avaruudelliset nimet.

KUVA 11. Sirius, Vega ja Iris –teoksen luonnoskuva (Kuva: Saara Mansikkamäki).

7.11 Tässä olet (*kartalla nro 11, kuva 12*)

taiteilija:	Tomas Byström
valmistumisvuosi:	rakenteilla, valmistuu 2013
arkkitehti:	Arkkitehtitoimisto Aarne von Boehm Oy
tilaaja:	Tampereen Tilakeskus Liikelaitos
osoite:	Mäyrämäenkatu 26

Vuoreksen koulukeskuksen ensimmäinen vaihe on parhaillaan rakenteilla ja valmistuu syksyllä 2013. Koulukeskus sijaitsee Vuoreksen keskuspuiston eteläpäässä, Mäyrämäkeen johtavan kadun varrella. Koulun liikuntahallin kahteen julkisivuun on sijoitettu suurikokoinen betonista monotyypiteknikalla valmistettu teos. Teoksessa on Vuo-

reksen rakentamista edeltänyttä tilannetta kuvaavalle kartalle merkitty punaisella ympyrällä koulun sijainti.

KUVA 12. Koulukeskuksen tässä olet -teos.

8 TOIMINTAMALLIN KEHITYSAJATUKSET

Toimintamalli ei ole vielä valmis. Sitä tulee edelleen kehittää kaupunkiorganisaation, taidemuseon ja taidekoordinaattorin yhteistyönä. Laaja vuoropuhelu eri viranomaistahojen kesken ei välttämättä ole vielä vakiintunut toimintatapa mitä tulee rakennuksiin ja julkisten alueiden ympäristörakenteisiin integroitujen taideteosten toteutukseen. Toisaalta myös rakennuttajien tulee ymmärtää taideteoksen syntymisen prosessiluonne. Taiteilija työstää teosideaansa vielä eteenpäin luonnosvaiheen pohjalta ja teos voi muuttua vielä toteutusvaiheessakin. Lisäksi rakennusliikkeiden, jotka tilaavat teokset taiteilijoilta, tulee ymmärtää, että taiteilijalta tilattava taideteos ei voi olla täsmälleen samanlainen kuin taiteilijan aiemmat teokset, vaikkakin taiteilija on valittu hänen aiemman tuotantonsa perusteella.

Toimintamallin kehittämiskohteita mietittäessä on tiedostettu, että kaikkia uudistuksia ei voida viedä eteenpäin yhtä aikaa, vaan taiteen toteutusmallia uudistetaan ja kehitetään useamman vuoden aikana. Yhdessä taidemuseon ja taidekoordinaattoreiden kanssa sekä tähänastisten kokemusten perusteella Vuores-hankkeessa on voitu määritellä toteutusjärjestys kehittämiskohteille. Ensisijaisiksi kehittämiskohteiksi nousi prosessikuvausten tekeminen ja taideohjelman päivitys.

Taidemäärärahan määrittelyssä Vuores-hanke seuraa valtakunnallisia ja Tampereella mahdollisesti kehittyviä linjauksia ja ottaa ne mukaan toimintamalliin niiden täsmennyessä. Toimintamallin kehityskohteiksi tunnistettiin myös taidekoordinaattorin tehtäväsäällön tarkempi määrittely, tiedotusvastuiden määrittäminen ja sopimus pohjien tekeminen toimijoiden käyttöön. Asukas yhteistyön mukaan ottaminen on myös tärkeää, kun asukas luku alueella kasvaa.

8.1 Prosessikuvaus ja taideohjelman päivitys

Toimintamallia terävöitetään niin, että taideprojektin prosessiluonne ja vaiheistus kuvataan ja näin tehdään se helpommin ymmärrettäväksi kaikille. Prosessikuvausta täsmennetään niin, että taidekoordinaattorin rooli, kustannusten jako kussakin rakennushankkeen vaiheessa samoin kuin eri toimijoiden oikeudet ja vastuut kuvataan selvästi eri toimijaosapuolten näkökulmista. Teosluonnosten erillisen hyväksymismenettelyn edellyttäminen laaturyhmäkäsittelyssä tukee taidekoordinaattorin työtä ja on osaltaan

varmistamassa teosten toteutumista alkuperäisten tavoitteiden mukaisina. Jos hyväksyminen jää rakennuslupavaiheeseen, rakennusvalvonnan on hankalaa puuttua muihin kuin teknisiin yksityiskohtiin ja turvallisuuteen liittyviin asioihin. Kaikkien toimijoiden kannalta on helpompaa, jos taidehanke on vaiheistettu rakennushankkeen vaiheisiin mukautuen.

Toinen tärkeä tavoite on taideohjelman päivitys. On tärkeää, että Vuoreksen kaikille osa-alueille on suunniteltuna ja hahmoteltuna taiteellinen teema, taideohjelma, jonka mukaisesti teokset ja teoskokonaisuudet toteutetaan. Tämä osaltaan helpottaa myös yksittäisten taidehankkeiden liikkeellelähtöä. Prosessikuvaus ja taideohjelman päivitys on asetettu Vuores-hankkeen erityisiksi taideteemaa koskeviksi tavoitteiksi myös Vuoreksen projektisuunnitelmassa vuodella 2013 (Tampereen kaupunki 2013, 21 - 22).

Isommissa aluekokonaisuuksissa, esimerkkinä Isokuusen puurakentamisen alue, taideetta koskevat tavoitteet ja taideprojekteja koskevat sovitut asiat on syytä kirjata omaksi aluekohtaiseksi taideohjelmakseen. Alueen toteutus voi kestää useita vuosia ja toteuttamisvaiheen arkkitehdit ja toteuttajat voivat vaihtua. Näin voidaan parhaiten varmistaa, että vaikka rakentaminen kestää kauemminkin, taide toteutuu suunnitellun kokonaishahmon mukaisesti.

8.2 Taidemääräraha

Nykyisen Kataisen hallituksen hallitusohjelmaan on kirjattu erityinen tavoite edistää prosentti taiteeseen –periaatetta. Hallitus lähtee siitä, että kulttuurilla on keskeinen asema yhteiskuntaa rakennettaessa. Taide ja kulttuuri ovat ihmisenä olemisen välttämättömiä perusasioita, joiden uutta luova vaikutus säteilee elämän kaikille alueille. Hallitus kehittää kulttuurisen moninaisuuden tunnistavaa kulttuuripolitiikkaa, jossa kulttuuri on kaikkien kansalaisten tavoitettavissa ja erityistoimilla parannetaan osallisuutta kulttuuriin nyt ulkopuolelle jäävissä ryhmissä. (Kataisen hallitusohjelma 2011, 35 – 36.)

Ei ehkä ole niinkään olennaista, toteutuuko tiukka prosentti- tai muu euromääräinen periaate Vuoreksen jokaisessa taidehankkeessa. Täytyy muistaa, että pelkkä prosentti-periaate ei aina johda taidehankkeen kannalta kuitenkään toteutuskelpoiseen budjettiin. Tästä hyvänä esimerkkinä on Arabianrannan Tapio Wirkkalan puisto. 15 000 eu-

ron budjetilla ei tuossa kohteessa olisi luonnollisestikaan päästy keskeisen aukion taiteellisesti korkeatasoiseen toteutukseen.

Vuoreksen eri osissa sijaitsevilla taideteoksilla voi olla erilainen rooli ja merkitys. Jotkut kohdat ovat hyvin merkityksellisiä, porttiaiheita tai muuten hyvin keskeisiä sijainniltaan. Tämäntyyppisiin sijoituskohtiin tulee voida edellyttää taiteellisilta ansioiltaan korkeatasoisia ja näyttäviä teoksia. Taidekoordinaattori tulkitsee asiantuntijana kunkin hankkeen ja teoksen sijoituspaikan ja hankekokonaisuuden huomioiden sopivan kustannustason. Kun taidekoordinaattori on tarpeeksi aikaisessa vaiheessa mukana, hänellä on parhaat mahdollisuudet vaikuttaa neuvottelumenettelyllä taidemäärärahan tason määrittelyyn.

Taidemäärärahalla tarkoitetaan tässä yhteydessä kaikkia niitä kustannuksia, joita taideaiheen toteuttamisesta aiheutuu; suunnittelukustannukset, taiteilijan palkkio, teoksen materiaalikustannukset, mahdollisesti tarvittavien erikoissuunnitelmien kustannukset, varsinaiset teoksen rakentamiskustannukset ja taidekoordinaattorin konsultaatiopalkkio.

Taidehankkeissa kustannusten jakautuminen taidekoordinoinnin, taiteilijapalkkion ja teoksen toteutuskustannusten kesken vaihtelee hankkeesta riippuen. Laajoissa kokonaisuuksissa taidekoordinoinnin osuus on suurempi, kun taas pienemmissä hankkeissa teoskustannusten osuus on suurempi (Järvipetäjä & Nikkilä 2012, 144).

Aina taiteen toteutuskustannusten erottaminen omaksi kokonaisuudekseen ei ole yksinkertaista eikä aina edes tarkoituksenmukaista. Joskus taideaihe voidaan sisällyttää johonkin toiminnalliseen kokonaisuuteen, kuten esimerkiksi leikki- tai liikuntapaikan varustukseen. Taiteilijapalkkiot ovat asia erikseen. Ammattitaiteilijan on aina saatava työstään asianmukainen korvaus.

Vuoreksen rakentuminen on vasta lähtenyt kunnolla käyntiin. Taiteen toteutus on tähän mennessä saanut positiivisen vastaanoton myös rakennuttajien keskuudessa. On myös jatkossa huolehdittava siitä, ettei taiteen kustannus nouse kynnyksysymykseksi, kun rakennusliikkeet arvioivat hankkeidensa käynnistämistä Vuoreksessa, jossa on jo joitakin muitakin pohjakustannuksia asuntojen hinnoissa. Näitä ovat mm. Vuoreksen palveluyhtiön, Vuores Palvelu Oy:n ja jätteiden imukeräyksestä vastaavan Pirkan putkikeräys Oy:n osakkuudet.

Jos prosenttiperiaatteen toteutus koko Tampereella etenee, Vuores tarjoaa erinomaisen pilotointialustan periaatteen testaamiselle ja Vuoreksessa se voidaan myös ottaa välittömästi käyttöön.

8.3 Teosten elinkaari ja huolto

Huoltoa suunniteltaessa on mietittävä teoksen elinkaari. Jokaisella teoksella on tekniseen kestävyysliittymään liittyvä elinkaari. Ulkotiloihin sijoitetut teokset joutuvat kovalle kulutukselle mm. sääolosuhteiden takia. Jos taideteos onkin esimerkiksi elimellinen osa liikuntapaikan varustusta, miten teokseen tulee suhtautua siinä vaiheessa, kun liikuntapaikan varusteen elinkaari on tullut tiensä päähän? Tai kun taideteos on valotaideteos sillan kaiteessa ja teoksen fyysisiä osia ovat led-valot ja tietokone-ohjelma. Miten silloin määritellään elinkaari? On myös ratkaistava etukäteen, miten tekijänoikeuksiin liittyvät kysymykset näissä tilanteissa ratkaistaan. On myös pohdittava taidemuseon rooli asiantuntijaelimenä pohdittaessa teoksen kunnostusta, siirtoa toiseen paikkaan tai hävittämistä.

Teoksia pitää huoltaa ja mahdollisesti kunnostaa jossain vaiheessa. Erityisesti kunnostamiseen saattaa liittyä tekijänoikeudellisia kysymyksiä. Taideteosten huollosta ja tekijänoikeuksista tehdään omat kirjauksensa taloyhtiöiden huoltokirjoihin tai teokselle tulee laatia oma huoltokirja. Luontevinta on, että taiteilija itse laatii huoltokirjan, koska hän tuntee parhaiten teoksen rakenteen ja materiaalit. Huoltokirja sisältää teostiedot, materiaaliselvityksen, työtapaselvityksen ja hoitoselvityksen (Järvipetäjä & Nikkilä 2012, 87).

8.4 Taidekoordinaattorin tehtävät

On tärkeää, että taidekoordinaattori on mukana rakennushankkeissa mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jolloin myös taiteilijavalinta ja teosideat voidaan kytkeä rakennussuunnitteluun tarpeeksi ajoissa. Näin toimien on mahdollista saavuttaa myös teknisiä ja taloudellisia hyötyjä.

Kun taiteilija on valittu rakennusprojektiin, taidekoordinaattorin tehtäviin kuuluu taiteilijoiden perehdyttäminen eri osa-alueiden taideteemojen ja –toteutusten lisäksi Vuo-

reksen muihin erityisteemoihin, joita ovat mm. korkealaatuinen arkkitehtuuri, ekologisuus, energiatehokkuus ja luonto.

Lisäksi taidekoordinaattorin yksi tärkeä tehtävä on huolehtia itse teosten ja niihin liittyvien rakenneosien teknisten vaatimusten huomioimisesta suunnittelussa. Tällaisia vaatimuksia ovat mm. teoksen sään kestävyys, turvallisuus, elinkaarikestävyys, rakenteelliset näkökulmat ja muiden suunnitelmien huomioiminen (Ivis). Taidekoordinaattorin on tärkeää tuntea rakennustekniikkaa. Teoksen sijoittelua ja vaikkapa kiinnitystapoja mietittäessä tulee olla selvillä esimerkiksi kaapeloinneista, ilmastointiaukoista, valaisinten sijoittelusta ja eri rakenteiden kantavuudesta aiheutuvat reunaehdot. (Järvi-
petäjä & Nikkilä 2012, 14.)

Kaikkien teosten huolellinen dokumentointi on tärkeä osa taidekoordinaattorin työtä. Olipa teos sitten julkisen tai yksityisen tahon omistuksessa, teostietojen ylöskirjaaminen ja teoksen valokuvaus säilyttää väliaikaisetkin teokset osana Vuoreksen taidekokonaisuutta.

8.5 Tiedotus

Taidekoordinaattorin ja Vuores hankkeen yhteistyönä tuotetaan tiedotusmateriaalia taideteeman toteutuksen etenemisestä. Tämä palvelee toisaalta seuraavien taidehankkeiden liikkeelleläähtöä, mutta myös vahvistaa Vuoreksen positiivista imagoa. Positiivinen julkisuus palvelee myös rakennuttajien asuntomarkkinointia. Myös taideohjelmasta ja sen päivityksistä tiedotetaan.

Kun teos on valmis, se julkistetaan juhlallisesti. Julkistamistilaisuuteen kutsutaan tiedotusvälineiden, taiteilijan, taidemuseon ja arkkitehdin lisäksi mukaan myös asukkaat ja teoksen toteutukseen osallistuneet henkilöt. Julkistamistilaisuudessa arvovaltainen henkilö paljastaa taideteoksen. Taidekoordinaattori laatii julkistamistilaisuudesta ja samalla taideteoksesta lehdistötiedotteen.

Vuoreksen kaikki teokset kyltitetään yhtenäisellä teoskyltillä. Kyltin kustannuksista vastaa rakennuttaja.

8.6 Sopimus pohjat

Sopimuskäytäntöä kehitetään ja Vuoreksessakin tulisi jatkossa ottaa käyttöön sopimusmallit. Taideprojekteissa voidaan erottaa ainakin kaksi erillistä vaihetta, luonnosvaihe ja toteutusvaihe, joihin molempiin tulee olla oma sopimusmallinsa. Kun taidehanke liittyy rakennusprojektiin ja taiteen suunnittelu halutaan kytkeä mukaan jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, taidehankkeen kokonaiskesto voi olla joskus hyvinkin pitkä. Jos taideteosta luonnostellaan ensimmäisen kerran jo ideasuunnitelmavaiheessa, siitä saattaa kulua parikin vuotta ennen kuin varsinainen rakennushanke toteutuu. Hyvä käytäntö on, että taiteilijalle maksetaan palkkio erikseen teosuunnitelmasta ja varsinaisesta teoksen toteutuksesta. Joskus voi käydä niin, ettei kaikkia ideasuunnitelmavaiheen hankkeita toteuteta ollenkaan ja siinäkin tapauksessa taiteilija on kuitenkin oikeutettu luonnospalkkioon.

Sopimukseen kirjataan myös toteutusaikataulut. Kaikille taiteilijoille toimiminen rakennushankkeen muun aikataulutuksen mukaisesti ei välttämättä ole tuttua. Tässä taidekoordinaattori voi olla suureksi avuksi toimimalla tulkkina insinöörikielen ja taiteellisen vapauden välimaastossa. Onnistuneen lopputuloksen kannalta on tärkeää, että myös taideteoksen suunnittelu ja toteutus etenee sovitussa aikataulussa ja kaikki osapuolet sitoutuvat hankkeeseen.

8.7 Asukasyhteistyö

Vuoreksen asukasmäärän kasvaessa on tärkeää, että taidekonseptin toteutuksessa jatkossa huomioidaan myös vuorovaikutus alueen asukkaiden kanssa. Erityisen tärkeää on tutustuttaa asukkaat asuinympäristönsä taideteoksiin. Näitä tutustumistilaisuuksia voidaan järjestää erilaisten asukastapahtumien yhteydessä tai erillisinä tapahtumina. Teosten esittelyyn voidaan pyytää asiantuntijoiksi taiteilijoita ja taidemuseon asiantuntijoita. Muillekin kaupungin asukkaille Vuoreksen taideteoksia voidaan esitellä vaikkapa taidesuunnistuksen muodossa.

Asukasyhteistyö ei koske vain aikuisia vaan myös lapsille voidaan päiväkodissa ja koulussa järjestää taidekasvatusta tutustumalla alueella oleviin teoksiin ja ottamalla lapset mukaan erilaisiin taidetapahtumiin ja –hankkeisiin.

9 YHTEENVETO

Vuoreksen rakentuminen on lähtenyt hyvin käyntiin, mutta vielä ollaan toteutusvaiheen alussa. Asukkaita arvioidaan olevan vuoden 2013 loppuun mennessä hiukan yli tuhat, kun lopullinen asukasmääräarvio on 11 500. Vuoreksen suunnittelussa ja toteutuksessa on lähtökohtana energia- ja ekotehokkuus, luontoarvot, korkealaatuinen arkkitehtuuri ja ympäristötaide osana viihtyisää asuinympäristöä.

Valtakunnallisestikin ollaan selvittämässä prosenttitaiteen edistämisen keinoja, ja Tampereellakin on käynnistymässä omat prosenttitaiteen selvitykset. Vuoresta kuitenkin rakennetaan koko ajan ja laajempia kokonaisuuksia koskevat uudet toimintamallit tulevat käytäntöön aika hitaasti. Vuoreksen taideohjelmaa, toimintatapoja ja prosessin kuvausta tulee kehittää koko ajan eteenpäin. Kehittämisen pitää kuitenkin tapahtua samalla kuulostellen isompia linjauksia. Keskeinen toimija on ammattitaitoinen taidekoordinaattori, joka puhuu eri osapuolten kanssa samaa kieltä. On tärkeää löytää toimintatapoja, joissa eri osapuolet ovat mielellään mukana. Yksioikoinen määrittäminen ja reunaehtoien tiukka määrittely eivät välttämättä näin alkuvaiheessa johda parhaaseen lopputulokseen. Taideteemaa tulee edistää yhteistyössä ja vuoropuheluna kaikkien osapuolten kesken.

Rahasta on kaikilla osapuolilla taideteosten toteuttamisen yhteydessä oma käsityksensä. Valtakunnallisesti on ollut voimakkaasti esillä käsitys, että sopiva sijoitus ympäristötaiteeseen olisi prosentti tai kaksi rakennushankkeen kokonaiskustannuksista. Rakennushankkeen kokonaisbudjetti ei ole välttämättä julkisesti tiedossa, jolloin toteutuman seuraaminen on hankalaa. Toinen yleinen tapa määritellä taiteeseen sijoitettava määräraha on sitoa se rakennusoikeuteen. Jos ajatellaan, että rakennuskustannus on noin 2000 euroa kerrosneliometriä kohden, niin taidemäärärahasi prosenttiperiaatetta noudattaen saadaan 20 euroa kerrosneliometriä kohti. Rakennusliikkeillä saattaa olla käsitys, että taiteen toteutuksesta aiheutuvat lisäkustannukset vaarantavat rakentamistalouden ja sitä kautta hankkeiden toteuttamiskelpoisuuden. Siitä syystä taidemäärärahan määrittelyssä on noudatettava tiettyä varovaisuutta ainakin silloin, jos siitä ei ole olemassa laajempia linjauksia. Toisaalta on todettava, että taide nostaa kiistatta asuin- ympäristön laatua ja näillä laatutekijöillä on asuntojen arvoa korottava vaikutus.

Ympäristötaiteeseen liittyy taiteellisten ansioiden lisäksi monia käytännön seikkoja, joista tulee huolehtia. Näitä ovat huollettavuuteen, kestävyYTEEN ja turvallisuuteen liittyvät seikat. Näihin liittyvät ohjeistukset ja sopimukset helpottavat asunto-osake- ja kiinteistöyhtiöitä, joiden vastuulle suurin osa teoksista jää useiden vuosikymmenten ajaksi. Sopimuskäytäntöjen edeleen kehittäminen on tärkeä osa ympäristötaiteen toteutusta tulevina vuosina. Tässä Vuores ei ole mitenkään yksin, vaan vastaavanlaisia aluekehityshankkeita, joissa taide on merkittävässä roolissa, on muuallakin Suomessa meneillään.

Mielessään voi jo melkein kuulla, kuinka ensi syksynä pienet koululaiset aloittaessaan koulutaivaltaan uudessa Vuoreksen koulukeskuksessa, kertovat toisilleen asuvansa varisten talossa tai kuusen talossa. Vuoreksessa kasvaa sukupolvi, jonka arkisessa ympäristössä ympäristötaide on koko aluetta ja sen eri osia luontevasti indentifioiva tarina. Kaikista teoksista ei kaikkien tarvitse pitää. Pääasia on, että ne huomataan ja niistä syntyy keskustelua. Taide ei olekaan enää vain visioiden ja mainoslauseiden toiveajattelua, vaan se on aistittavissa kaikkialla Vuoreksessa, elimellinen osa sen rakennuksia ja kaupunkiympäristöä.

LÄHTEET

- Anttila, M. 2008. Taidekehän tarina. Arkkitehtuurin tutkimuksia 2008/33. Espoo. Teknillinen korkeakoulu.
- Freizimmer Oy. 2007. Vuoreksen taideohjelma, hankesuunnitelma.
- FreiZimmer Oy. 2013. Projektit [viitattu 23.4.2013]. Saatavissa: <http://www.freizimmer.fi/index.php?class=projektit>
- Himanen, J. & Uimonen, L. 2006. Vuoreksen Taideohjelma.
- Isohanni, T. 2003. 2. Raportti Arabianrannan taiteellisesta koordinoinnista. Kolmen ensimmäisen vuoden kokemuksia 2000-2002. Helsingin kaupunginkanslian julkaisusarja A 3/2003. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Joensuun kaupunki. 2012. Taide Penttilänrannassa [viitattu 23.4.2013]. Saatavissa: <http://www.jns.fi/Resource.phx/sivut/sivut-penttilanranta/esittely/taide.htx>
- Järvi­petäjä, M. & Nikkilä, A. (toim.) 2012. Taide rakennushankkeessa. Opas tilaajalle. Tampere: Suomen Rakennusmedia Oy.
- Kauas katse kantaa. Satakunnan arkkitehtuuripoliittinen ohjelma. 2012. Satakunnan taidetoimikunta [viitattu 14.5.2013]. Saatavissa: <http://issuu.com/satakunnantaidetoimikunta/docs/satakunnanarkkitehtuuripoliitikka?mode=window&pageNumber=70>
- Penttilänranta. 2013. Taide [viitattu 23.4.2013]. Saatavissa: <http://www.penttilanrantataide.fi/node/1>
- Pohjois-Satakunnan taidetoimikunta. 2010. Kukkura – se on taidekauppa [viitattu 14.5.2013]. Saatavissa: <http://kukkura.fi/web/guest/asuntomessut>
- Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. 2011. [viitattu 30.3.2013]. Saatavissa: <http://valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/fi.jsp>

Rauhala, O. 2006. Taide kasvaa. Selvitys Vuoreksen alueen taideteoksista.

Rautio, P. 2012. Julkista taidetta siihen kun rakennetaan ja myydään. Taidelehti 4-12, 44 - 45.

Taidetta arkeen. 2013a. Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Taidetta arkeen. 2013b. Ehdotus valtion keinoiksi edistää prosenttiperiaatetta osana julkista rakentamista. Taustaselvitykset, artikkelit ja seminaarit. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2013:5. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Tampereen kaupunki. Rakennusjärjestys 2000.

Tampereen kaupunki. 2003. Vuoreksen osayleiskaava. Kaavaselostus.

Tampereen kaupunki. 2007. Tampereen arkkitehtuuriohjelma.

Tampereen kaupunki. Vuores-hanke. 2008. Vuoreksen laatutaso-ohje, korttelialueet.

Tampereen kaupunki. Vuores-hanke. 2012a. Beyond Vuores [viitattu 20.5.2013]. Saatavissa:

http://www.tampere.fi/vuores/alueensuunnittelu/hankkeet/paattyneet_projektit/beyond_vuores.html

Tampereen kaupunki. Vuores-hanke. 2012b. Vuores lyhyesti [viitattu 20.5.2013]. Saatavissa: <http://www.tampere.fi/vuores/vuoreslyhyesti.html>

Tampereen kaupunki. Vuores-hanke. 2013a. Isokuusi [viitattu 20.5.2013]. Saatavissa: <http://www.tampere.fi/vuores/asuminenjarakentaminen/isokuusi.html>

Tampereen kaupunki. Vuores-hanke. 2013b. Vuores Palvelu Oy [viitattu 20.5.2013]. Saatavissa: <http://www.tampere.fi/vuores/palvelut/vuorespalvelu.html>

Tampereen kaupunki. Vuores-hanke. 2013c. Projektisuunnitelma 2013.

Uimonen, L. 2010. Taidetta suunnitteluun. Taidehankkeet ja taidetoiveet suomalaisessa kaupunkisuunnittelussa. Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja A 106. Jyväskylä. Aalto-yliopisto.

WSP Finland Oy. 2012. WSP Design Studio Portfolio 2012 [viitattu 20.5.2013]. Saatavissa:

http://www.wspgroup.com/upload/documents/Finland/2012/WSP_Design_Studio_2012.pdf

Ympäristötaiteen säätiö. 2013. Ympäristötaide? [viitattu 23.4.2013]. Saatavissa:

<http://www.yts.fi/yts/ymparistotaide2.html>.